

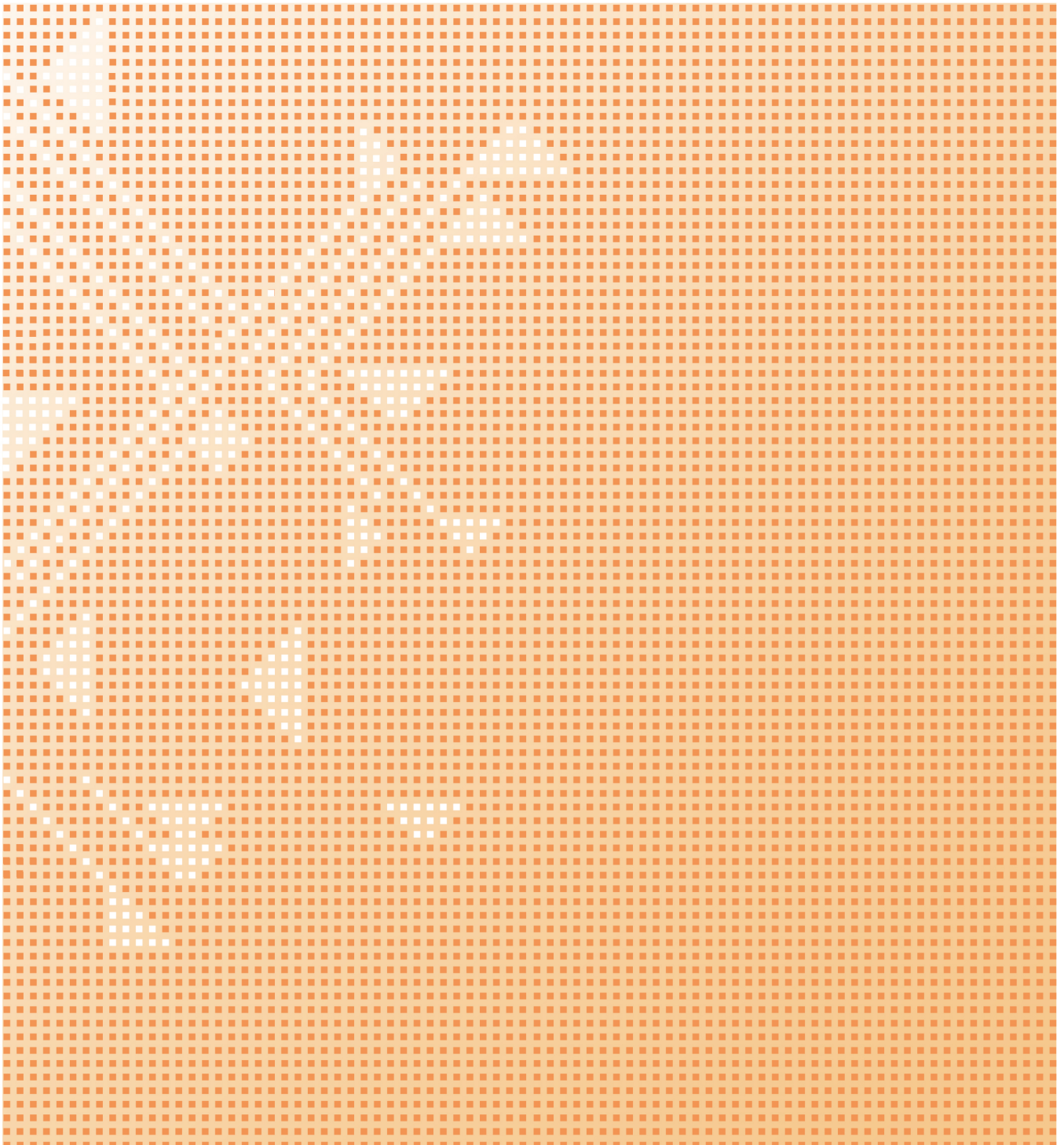
Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

Máilbmi lea girjái

Makkárat leat Guovdageainnu mállat seahkoiid ja čuolddaboahkániid hearvavuogádagat ja maid dat mitalit

Sara Inga Utsi Bongo

Duoji masterbargu, 2019

Ovdasátni

Unnivuoda rájes, go oappáinan guokkardeimme lebojuvvon duljiid alde njuovahaga olggobealde, lážiiga eadnán ja áhččeváidni dili nu ahte fertiimet ja beasaimet njuovvat oivviid, gaccaštit, spiilet duljiid. Eadni ii goassege gielán min jievttaid beaskideames ja gáktedingabázahusaid čuohpadeames, ja gohčui lusket hearvvaid ja bordit hearvagássaide. Dát vásáhusat, hájat ja dovdamušat, bokte beroštumi duodjái. Dán čállošis leat sulaid seammá hájat ja dovdamušat vuolggasadjin go lokten ságastallami hervenmáliid árbedieđu ja mánggabealát čanastagaid.

Giitán Sámi allaskuvlla go dahká vejolažžan čađahit masterbargguid eamiálbmot diehtaga ja árbedieđu vuodul. Giitán iežan bargobáikki Sámi joatkka- ja boazodoalloskuvlla go lea vuoruhan juolludit permišuvnna oahpaheddiide, nu ahte lean beasset gazzat lassi oahpu.

Giitu koordináhtor, ja oavánis dáiddár Britta Marakatt Labba ja professor Hilde Hauan, go leahpe hástalan oaidnit duoji ja duddjot mángga geahčanguovllus. Giitu skuvlaoappáide ja -villjii, ságastallamiid ja ovttasbargguid ovddas. Giitosat maiddái bagadalli guoktái, Sigga Marja Magga ja Anniina Turunen, go leahppi láidestan masterbarggu olis ja čuollan árbevirolaš duoji ja eamiálbmot geahčastaga beali. Giitu, Nigon Áillu Mákrede, go leat juogadan muinna iežat máhtu, ja eará duojáriidda geat nu viššalit ealihit min kulturárbbi.

Háliidan váimmolaččat giitit iežan isida, Ante Niillasa, ja munno mánáid go lehpēt gierdevaččat dorjon mu dán golbma jagi. Váimmolaš giitu maiddái eadnái, Fimben Áillu Gárenii, go álo máhtát vástidit, Elle oabbái go leat dárkkistan čálloša ja buohkaide geat lehpēt veahkehan ja ságastallamiid bokte ovddidan barggu.

Guovdageaidnu 26.08.2019

Sisdoallu

1	Láidehus.....	1
1.1	Duogáš ja ulbmilat	1
1.2	Dutkanjearaldagat.....	2
2	Teorehtalaš vuolggasadji	3
2.1	Herven, ornamentihkka ja girjjit	3
2.1.1	Herven oassi olbmo luonddus.....	3
2.1.2	Gulahallan ja etihkka hervemis.....	4
2.2	Metoda ja dutkanmateriála.....	5
2.2.1	Duddjon metodan.....	5
2.2.2	Govat lassi materiálan.....	6
2.2.3	Ávnnahis árbediehtu hervemis oassi dutkanmateriálas	7
2.3	Árbediehtu	7
2.3.1	Ávnnahis árbediehtu duojis.....	8
2.4	Ehtalaš gažaldagat	9
2.5	Teoriija	9
2.5.1	Eamiálbmot dieđa vuolggasadjin.....	10
2.5.2	Hutkáivuohta ja dáiddalaš hutkáivuohta.....	11
2.5.3	Duodje- ja dáiddafágalaš dutkan.....	11
2.6	Iešsajáidahttin.....	12
3	Guovdageainnu mállet seahkahiid ja čuolddaboahkána girjjiid hearvavuogádagat	13
3.1	Guolga hearvan- lunddolaš hámit	13
3.1.1	Guolgadujiid herven stábiiguin.....	14
3.2	Ivnniid/láđđiid bordin.....	16

3.2.1	Hearvvaid bordin láđđi ala.....	19
3.3	Čuolddaboahkána girjjit.....	20
3.4	Makkárat leat Guovdageainnu mállat seahkoiid ja čuolddaboahkániid hearvavuogádagat?.....	23
3.5	Maid mitalit seahkoiid ivdnegeavaheapmi ja čuolddaboahkána girjjiid vuogádagat?	24
3.5.1	Birastahti luondu estehtalaš ipmárdusa huksejeaddjin?.....	24
3.5.2	Giella estetihka huksejeaddjin	25
3.5.3	Ivdnegeavaheapmi etihkalaš jurddašeami muittuhussan	26
3.5.4	Mii váikkuha vel hervemii	27
3.5.5	Girjjiid ja báddebordima vuogádaga buohtastahttin eará sullasaš visuála ihtagiiguin	27
4	Duddjon proseassat: hutkkálaš ja dáiddalaš dutkan.....	30
4.1	Dáiddalaš hutkkálaš duddjon	32
5	Loahpalaš suokkardallamat.....	38
5.1	Mu oassi	40
	Gáldut.....	42
	Girjjálašvuohta.....	42
	Eará gáldut	43
	Govva gáldot.....	44
	Njálmmáláš gáldot	44

1 Láidehus

Dát čálus lea oassi duoji master barggus. Čálus lohko 30% ja praktihkalaš oassi 70% masterbarggus. Praktihkalaš oasis lean dikšon gápmasiid, duddjon guokte bára seahkoiid, girjjat gápmagiid, čuoldán boahkána, hábmen bumbol tekstiillaid dihtoris ja printehan daid, báidnan bumboltekstiilla sieđgalasttaiguin ja gorrón girjjatgávtti. Praktihkalaš oassái gullá maiddá čájáhusa ceggen ja mastera njálmmálaš ovdanbuktin.

Árbevirolaš dujiid duddjon ja hervenmálliid guorahallan lea barggu álgodási, ja doaibmá vuolggasadjin nuppi dásái, mas lea guovddážis praktihkalaš dutkan, maid válljen gohčodit duodje- ja dáiddalaš dutkamin. Lean válljen metodaidda mat mu mielas lunddolaččat heivejit dán dutkamuššii, ja vuodustan daid eamiálbmot ja duodje- ja dáiddalaš dutkama teoriijaiguin.

1.1 Duogáš ja ulbmilat

Áiggun vilppastit maŋas ja guorrat bálgáid. Bálggis álgá dás, mu giedaid gaskkas. Mun duddjon seahkoiid, mun čuoldán boahkána. Vajan, suohpun, borddán ivnniid ja girjjiid nugo mu ovdal leat bargan. In hálit spiehkastit máttuid máhtus.

Mun, ja ollu eará sámii leat oahppan duddjot ruovttuin. Sámiide geat leat bajásšaddan sámi ruovttuin lea diehttelas ahte leat duojit, hervenvuogit ja sajáiduvvon guovllu mállat. Oallugat leat oahppan duddjot ruovttuin, oallugat máhttet, ja mii leat maid oahppan oaidnit sámi duoji, oallugat dihtet.

Duodji lea álo ovdánan ja mánggabealat ovdáneapmi servodagas váikkuha duojára välljemiidda ja dujiid rievdamii. Vaikko duojit rivdet, de dávjá bissot duodjemoštallama siskkobealde. Jus muhtin dattege rievdata, ovdamearkka dihte, dihto guovllu herven málle ilá ollu, de sáhtá boktit digaštallamiid. Dáin digaštallamiin orru juohkehaš diehtime juoidá hervenmálliid birra maid lea oahppan, oaidnán dahje duššo gullan. Mii dat lea maid mii orrut diehtime? Merloeau- Ponty dadjá ahte otná árbevierut eai áitte dahje jávkat dološ vugiid; dat baicca gádjot ja

dikšot daid, ja buvttadit ođđasit daid osiid hervemis mat sisttisdoallet duohtavuoda (Tin 2011: 37). Leago nu ahte sámi hervenmálliin maiddá lea juoga maid sáhttit navdit oktasaš duohtavuohtan? Dát dutkamuš sáhtta čalmmustahttit ja loktet ságastallamii muhtin áššiid mat nannejit vuodđojurddašeami duoji hervenmálliin, ja nu leat veahkkinnannema unna oasáza dihto dujiid gullelašvuodas dihto guvlui.

Dutkamuša áigumuš lea iskat leatgo, ja jus leat, mat leat dihto dujiid sajáiduvvon hervenmálliin ja rabas mielain guorahallat guddet go sajáiduvvot málliin makkárga erenoamáš dieđu, go juo leat bisson rievdatkeahhtá.

1.2 Dutkanjearaldagat

Máilbmi lea girjái

Makkárat leat Guovdageainnu málliin seahkokiid ja čuolddaboahkániid hearvavuogádagat ja maid dat muitalit?

Čuolbma láidesta min Guovdageainnu málliin dujiid hearvavuogádagaide. Seahkotduddjomis guorahalan láđđebordima, namalassii mot ivnniid bordet bálddalaga ja mot guolga ja ivnnet doibmet fárrolaga. Seahkokiin ja boahkána čuoldimis geahčan dihttogo láđđebordimis ja girjiin dihto vuogádagat, ja geardduhuvvojitgo dát vuogádagat. Lea maiddá beroštahti, jus lea vejolaš, iskkat manne mis leat dát hearvavuogádagat ja guorahallat guddet go hervenmálliin makkárga erenoamáš dieđu.

Guolguodji, láđđiid ivdnegeavaheapmi ja čuoldda dujiid girjiid huksejit ollislaš visuála čábbodaga Guovdageainnu guovllu bivttasteapmái. Árvvoštalan sáhttet go dát sullasašvuodát čujuhit oktasaš vuodđojurddašeapmái dahje eará oktasaš vuolggasadjái. Guorahaladettiin buohtastahtán eará dujiid hervenmálliiguin, áican dihte leatgo sullasašvuodát mat huksejit nannosit vuodu mu dutkanbargui.

Davvi sámegiela dadjanvuohki *Máilbmi lea girjái* dárkkuha máilmmi mánggabealatvuoda. Jus oaidná juoidá ipmaša dahje vásiha vuorddekeahtes dáhpáhusaid, de sáhtta dadjalit gal máilbmi lea juo girjái. Eamiálmot dutkama beroštupmi ii leat hábmet oppalaš prinsihpaid...(Kuokkanen 2009: 178 [Berke, Folke et. Al. 1995]). Dán dutkamis iige leat ulbmilin buvttadit njuolggadusaid hervenmálliide. Áigumuš dáinna bargguin livčče čalmmustahttit hervenmálliid daid lunddolaš konteavsttas, guorrat čanastagaid ja nu čalmmustahttit maiddá oasáza máilmmi girjái vuodas.

2 Teorehtalaš vuolggasadji

2.1 Herven, ornamentihkka ja girjjit

Abstrákta hámit leat ovdamearkka dihte njunnesuorrámat dahje riekkis. Tin gohčoda daid abstrákta hápmin dan dihte go dat eai čilge sisdoalu seamma bures go govva dahká (Tin 2007: 9, 10). Dát abstrákta hámit sáhttet hukset ornamentihka.

Oarjemáilmmi doaba *ornamentihkka* dárkkuha stiliserejuvvon hámiid, ritmmalaš geardduhemiid ja symmetriija. Ornamentihkka lea visuála ortnet dihto rámma siskkobealde, ja deavdá dan vuodu masa bidjo. Herven (decoration) fas sáhtta leat vaikko mii, darvehuvvon objektii dahje huksehusaide. (Dunfjeld 2006:34 [Grabar 1989:5].) Dunfjeld geavaha lulli sámi doahpaga *tjaalehtjimmie* go čilge ornameanttaid maid nádjá niibbiin, goarru/brodere datneárppuin dahje eará ávdnasiiguin ja maiddái ivdnema leaibebárkkuin ja hervema láddiiguin (Dunfjeld 2006: 75). Dán masterbarggus mun válljen geavahit sáni *hervenmállet* dahje *hearvvat* badjedoaban go čilgen sihke láddehervema ja čuolddaboahkána girjjiid ja eará hervenvugiid. *Herven* sáni geavahan go čilgen láddiid bordima ja *girjjit* sáni go lea sáhka čuolddaboahkána ornamentihkas.

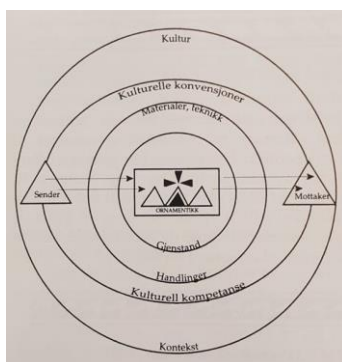
2.1.1 Herven oassi olbmo luonddus

Olbmos lea riegádeamis juo dovdu ortnegii; čalbmi háliida orienteret iige desorienteret, ja dan prinsihpa vuodul mii earuhit ja ordnet dan maid oaidnit (Veiteberg 2017). Grombrich laktá ortnega luonddu (olbmo ja elliid) intuitiivvalaš orienteremii dahje dádjadeapmái (Grombrich 1984:2). Olbmos lea balánsa dan dihte go máilmmis lea gravitašuvdna ja elliin lea intuitiivvalaš ipmárdus earuhit leago juoga várálaš vai ávkin (Grombrich 1984:1). Dádjadeamis mii fertet áiccuid váldit atnui, dovdat, oaidnit haksit ja gullat. Go mii hervet áiccuideametguin de mii ohcat balánssa ja hukset ortnega dahje čábbodaga.

Minstarat leat visuála giella mii sárdnu kultuvrraid rastá, ja seammás mii sáhttit tekstiillain oazžut máhtuid eallinvugiid, árvvuid ja bargoeavttuid birra ovddibut áiggiin (Veiteberg 2017). Sundqvista (2017) dieđut loktejit hervenmáliid álbmogiid oktasaš áššin ja son muittuha ahte hervenmállet leat oassin olbmuid deaivvademiin ja impulssaid lonohallamiin. Hervenmállet dárkkuhit dihto olbmo gullevašvuoda, seammás go čatnet su oassin máilmmi olmmoščerdii.

2.1.2 Gulahallan ja etihkka hervemis

Dunfjeld čilge ahte ornamentihkka doaibmá gulahallanvuohkin sámiid gaskkas. Dán gulahallamis sáhtta hervemiin gaskkustit ovdamearkka dihte sohkabeali ja gullevašvuoda dihto guvlui. Jus galgá sáhttit gulahallat de ferteba sihke sáddejeaddji ja vuostáiváldi dovdat kultuvrra ja kultuvrralaš konvenšuvnnaid, dahje hervenmálliid mearkkašumi. (Dunfjeld 2006: 53).

Govus 1. Gulahallanmodealla (Dunfjeld 2006:53).

Dunfjeld čilge maiddái olbmo ja luonddu gulahallama duojis. Sámiin ledje ja leat njuolggadusat mot ealihit luonddu boahhtevaš buolvvaide. Birasetihkalaš eallin njuolggadusat leat ovdamearkka dihte ahte ii galgga duorggaid čuollat soahkegierragiin, vai ii hehte muora šaddama, baicca čuollat lánjáiid duoppil dáppil. Jus vuorjá luonddu de luondu vástida. (Dunfjeld 2006:151.) Dien jurddašanvuogi čatná Dunfjeld rituálaide mas geavahuvvojit hervejuvvon duojit, ovdamearkka dihte bohčimis. Son čállá ahte ornamentihkka náhpiin, maid son lea dutkan, muittuha, doalaha ja gaskkusta kultuvrralaš árvvuid luonddu ja kultuvrra ektui. (Dunfjeld :153.) Náhpi ornamentihkka speadjalastá ortnega ja ráfi mii gáibiduvvui bohččin dilálašvuodain.

Dunfjeld maiddái oaidná ahte ornamentihkka muitala juoidá sámi oskuipmárdusas ovdal risttalašvuoda. Symbolaid mearkkašupmi oskku dáfus lea vajálduvvon, muhto ornamentihkka gulahallandoaibman lea eahpedidolaččat seilon rituálaide ja dábiid bokte. (Dunfjeld 2006:154.)

Mikkel B. Tin lea dutkan álbmotdáidaga viidát geahčastagas, Norggas ja nuorta Eurohpas (Tin 2007). Son geahččala čilget earrát eará sággojuvvon dujiid ornematihka ja abstrákta hámiid mearkkašumiid. Dunfjeld (2006) ja Tin guktot bissuba árbevirolaš hervenmálliid siskkobealde, ja boahdá čielgasit ovdan ahte

álbmogiid hervenmálliin lea ulbmil, mii čatnasa oskui, luonddu gudnejahttimii, ealáhusaide ja birgemii.

2.2 Metoda ja dutkanmateriála

Mun oainnán, duddjon, vásihan, dulkon, čálán ja vurken millii dan maid ii sáhte čállit. In leat välljen metoda. Metoda maid čilgen lea oassi mu eallimis, juoga maid háliidan ollašuttit. Lean duddjon seahkahiid muhtin duojára luhtte. Lean čuoldán boahkána. Lean vásihan dán guokte duoji ávnnasteamis válmmas buktagii. Vásáhusain lean čohkken dieđuid hervenmálliin, maid lean árvvoštallan lunddolaš čanastagaid ektui ja buohtastahtán eará dujiiguin. Seahkahiid ja čuolddaboahkána duddjon ja dieđut maid lean čohkken dujiid hervenmálliid birra, leat materiálan kreatiivvalaš dáiddalaš dutkamis, mas čujuhan oppalašvuhtii maid dutkojuvvon hervenmálet ovddastit.

2.2.1 Duddjon metođan

Lean välljen duddjot guokte árbevirolaš duoji, seahkahiid ja čuolddaboahkána. Dáin dujiin lea alla árvu dutkan guovllus, seahkohat čikŋagáman ja boagán fas čáppa lasáhus sámi gárvvuid ollislašvuhtii. Seahkohat ja čuolddaboagán leat atnudojit ja alccan lea ávkin duddjot dáid.

Ledjen beroštuvvon erenoamážit guolgadoji ceavzilis hervenmálliin, ja mus lei jáhkku ahte dat sáhte buktit juoidá mu dutkamuššii. Mus ii lean čielga jurdda dutkosa bohtosis, nu ahte dikten árbevieruid láidestit ja rabas mielain vuostáiválden dieđuid. Dát metoda laktása eamiálmot duodjedutkamii ja dáiddalaš dutkamii (geahča kap. 2.5).

2.2.1.1 Seahkahiid duddjon duojára luhtte

Gápmasis leat seahkut. Seahkut leat guhkes gabba guolggat gaccaža birra. Doaba seahkohat čilgejit nuvttohiid main vadjá čulggoma gaccaža rájis ja seahkotguolggat gártet njunnái (Guttorm Labba :39). Seahkohat geavahuvvojit dábálaččat čikŋagáman, ja lea mu dieđus boatkankeahtes árbevierru Guovdageainnus. Eai leat dattege nu galle seahkotduojára. In lean ieš vadjan seahkahiid ovdal, ja nu lei liiba ovddidit iežan duodjemáhtu. Duojár (duojár 2018) gean ožžon veahkin muitala son lea oaidnán ja ieš geahččaladdama bokte oahppan goarrut seahkahiid. Muhtin jagi áigi, son árvaliige, midjiide nuorabuidda, ahte galggašeimmet seahkahiid goarrut. Duojár lea mu sohka ja oahpes olmmoš, ja nu gárttai lunddolažžan su bivdit veahkin ja informántan seahkotduddjomis. Wilson čilge eamiálbmogiid relašuvnnaid olbmuide

ja searvevuhtii (2008: 80). Seahkot árbevierru čatná mu oassin searvevuhtii, geat dovdet ja atnet árvvus dan seammá árbevieru. Go bivddan duojára veahkkin duddjot de nannen munno relašuvnna. Árvvus anán duojára máhtu, ja nu go lean ipmirdan, de árvvus anii son maid mu beroštumi ja háliidusa duddjot. Moai de juogadetne dieđuid, ja seammás gulahalle searvevuodain seahkotduddjoma bokte.

Duojár lea hárvánan duojár gii lea mánnávuoda rájes duddjon náhkke- ja tekstiiladujiid, ja ollu duddjon olbmuide. Ulbmil duddjot eallilan duojára luhtte lei čohkket ávnnaslaš ja ávnnahis árbedieđuid seahkot duddjomis. Dieđuid čohkkejin duddjoma ja logga čállima bokte. Go beassá duddjot fárrolaga hárvánan duojáriin, de bohciidit dieđut lunddolaččat. Sutnje, guhte hálddaša dieđu, lea álkit muitit ja mitalit barggadettiin dan barggu mas lea sáhka. Dieđuid ii dárbbas de govahallat, dat baicca albmana duohta dilis masa diehtu čatnasa. Barggadettiin beassá vásihit dieđuid, iige duššo gullat. Nu rahpasit eanet áiccut ja oazžu obbalaš ipmárdusa dieđu konteavsttas. Go galgá dieđuid čohkket sámi vuorrasiin, de doaivvun buot buoremus vuogi barggu bokte dan dahkat. Lea hui lunddolaš bivdit veahki vuorrasit olbmuin juoga masa, ja sii dávjá mielas veahkehit ja nevvodit.

2.2.1.2 Boahkána girjiid duddjon

Čuolddán Guovdageainnu mállat boahkána ja guorahalan girjiid vuogádaga. Geahčan makkár visuála hápmevuogádaga girjjit huksejit ja árvvoštalan čanastagaid.

2.2.1.3 Kreatiivvalaš dáiddalaš dutkan metođan

Kreatiivvalaš dáiddalaš dutkamis vikkan čalmmustahttit seahkoiid ivdnegeavaheami, ja čuolddaboahkána girjiid hearvavuogádaga ja mot mii gielain čilget dáid hámiid nu ahte dain šaddá oktasaš vuodđu. Kreatiivvalaš dáiddalaš dutkamii gullá ávnnasteapmi ja duddjon. Divššun girjjat gápmasiid, hábmen dihtoriin girjjat bumbol ávdnasa, ja báinnan sieđgalasttain lassi ávdnasiid. Duddjon girjjat gápmagiid ja girjjatgávtti. Lassin lean hábmen bumbol ávdnasa gáirrá vuodul.

2.2.2 Govat lassi materiálan

Lassin iežan vásáhusaide ja árbedihtui lean válljen govaid Guovdageainnu mállat seahkoiin ja boahkániin. Govat maid guorahalan leat oassin dán čállošis ja čujuhan maiddá girjiide main lean geahččan govaid. Govaiguin čájehan ahte dieđut maid mun lean čohkken geardduhuvvojit, ja nu sáhttet nannet luohtehahttivuoda dán dutkamušas.

2.2.3 Ávnnahis árbediehtu hervemis oassi dutkanmateriálas

Hervenmállet leat iešalddis sajáiduvvon rituálat maid mii geardduhit go duddjot dihto dujiid. Herven lea sihke praktihkalaš dásis ja jurddadásis. Ávnnahis dieđut hervemis bohciidit dalle go álggát heivehit hámiid ja ivnniid. Mis lea vásihuvvon ipmárdus hervemii, ja daid dieđuid mii aktiviseret go hervegoahtit dihto duoji.

Ávnnahis árbediehtu masa čujuhan leat dieđut Guovdageainnu guovllu hervenmállin maid lean gártadan duddjodettiin ruovttus, fárrolaga eará duojáriiguin ja oahppoásahusain. Geahččalan čilget dan mii lea eanemus vuđolaš ja viidát guoski nu ahte gártá välljejuvvon guovllu oktasaš diehtun. Hervenmállet eai leat mitaluvvon njuolga dain geain lean oahppan duddjot, baicca geažuhuvvon nevvodeami ja cuiggodeami bokte. Lean háhkan ipmárdusa hervemii vásáhusaid ja geahččaladdama bokte ja lean ieš ferten dulkot dan dieđu dihto rámmaid siskkobealde.

Árbediehtu čadno vássán- dálá ja boahhte áigái, ja rievdá dađistaga. Dat maid mun dás čilgen árvideames rievdá seammás go don logat dan birra, muhto goitge guoddá dihto osiid mat hábmejtit ođđasa.

2.3 Árbediehtu

Árbevierru lea viidát čilgejuvvon doaba. Berkes čállá ahte doaba *traditional* dárkkuha sosiála gáttuid, jáhkuid, prinsihpaid ja dihto láhttemiid ja doaimmaid vuolggahuvvon historjjálaš vásáhusain, ja čájehit kultuvrralaš kontinuitehta (Berkes 2012: 2). Sulaid seamma ládje čuodjá árbediehtu doahpaga čilgehus, sámi geahččanguovllus.

Árbediehtu lea sámeálbmoga viisodat ja máhtut, maid olbmot leat jahkečuđiid čađa ovddidan iežaset birgejumái. Árbediehtu lea fievrreduvvon buolvvas nubbái njálmmálaččat ja bargguid bokte. Dát jotkkolašvuohta čatná vássán, dálá ja boahhte áiggi oktii. (Guttorm, Porsanger :18.)

Nu ba lea diehtu juoga mii čatnasa olbmo viisodahkii ja máhttimii. Dán dutkosis lea guovddážis juoga maid gohčodit *oskkáldasvuodadiehtun*, mii lea oassi jávohis dieđus. Mii sáhttit vásihit muhtin estehtalaš ihtaga, háhkat dieđuid ja oahppat das, muhto eat máhte mitalit juste maid mii leat vásihan ja oahppan. Oskkáldasvuodadiehtu sáhtta čilgejuvvot estehtalaš diehtun, dahje dat diehtu maid don oaččut go vásihit estehtalaš ihtaga (Dunfjeld 2006: 18; Johannessen 1999:93), ovdamearkka dihte čábbát

hervejuvvon duoji dahje áiccuide čuohcci dáidaga dahje šuoŋa.

Oskkáldasvuodadieđu, dahje dieđu maid hágat áiccuid ja dovdamušaid, bokte sáhtttá mu barggus čatnat dan oassái hervenproseassas go válldát atnui vurkejuvvon dieđuid hervenmálliin, ja daid vuodul ieš álggát hervet dahje hutkat iežat málle mielde.

Go árbedieđu geahččá oassin eamiálbmotdieđus, de dat čatnasa oassin olbmuide, elliide, luonddubirrasii, eatnamiidda (Guttorm 2010:57 [Kuokkanen 2009: 53]), mat gullet oktii. Holisttalaš jurdda, dahje ahte juohke áššis lea oktavuoha nubbái, lea mu barggus guovddážis go ozan dihto hervenmálliid oktavuodaid earret eará gillii ja lundui.

Berkes čilge viidásat árbevirolaš ekologalaš dieđu. Ekologalaš diehtu lea diehtu mii čilge ealli ihtagiid (maiddái olbmuid) oktavuodaid gaskaneaset ja sin oktavuodaid birrasii/eatnamii (Berkes 2012: 5). Guovddážis ii leat duššo báikkálaš diehtu birrasis (ovdamearkka dihte elliin ja šattuin), muhto olbmuid doaimmat (ovdamearkka dihte bivdin ja eará ealáhusdoaimmat) ja sin ipmárdus mot doaibmat oassin luonddu proseassain (Berkes 2012: 6). Berkes (2012:6) čállá ahte sosiála ja vuoŋŋalaš beliid ii sáhte luvvet ekologalaš árbedieđuin. Ovdamearkan buktá The Tradition of Coyote Stories, mitalusat mat láidestit nuoraid moralalaš birgemii sosiála ja ekologalaš oktavuodain. Vuoŋŋalašvuoha eamiálbmotdieđus nugo Kuokkanen čilge (Guttorm 2010: 58 [2006:24]), sáhtttá leat oktavuoha eatnamii ja lundui, ja mot oktavuoda bisuha dásseidin, nu ahte birge.

2.3.1 Ávnnahis árbediehtu duojis

Dunfjeld čilge ahte ávnnahis oassi duojis lea oaidnemeahttun dahje abstrákta, jurddadásis (Dunfjeld 2006:12), ovdamearkka dihte ipmárdus hervenmálliide. Dán dutkamušas leat guovddážis dat dieđut maid olbmot guddet dujiid birra, iige iešalddis praktihkalaš bargu. Válljen dás viidásit gohčodit iežan dutkan čuozaš ávnnahis árbediehtun.

UNESCO (United Nations Education, Science and Cultural Organization) čilge ahte ávnnahis kulturárbi leat njálmmálaš árbevierut, guoimmuheapmi, sosiála dábit, rituálat, ávvudeamit, diehtu ja doaimmat mat čatnasit lundui ja gomuvuhtii, dahje diehtu ja máhttu árbevirolaš dujiid buvttadeamis (UNESCO 2019). Ávnnahis kulturárbi sáhttet leat maiddái árvvut, eallinoaidnu ja jurddašanvuogit mat seilot árbevieruin, gielas ja eará ávnnahis vugiid bokte ja huksejit servodatvuodu (UNESCO Norge). Oktasaš ávnnahis kulturárbbiin lea ahte oahpahuvo buolvvas bulvii, lea

ovdánan nu ahte vuhtiiváldá birrasa, nannejit identitehta ja kontinuehta ja čuolbmá vássán áiggi otná dillái ja boahhte áigái (UNSECO 2019). Ávnnahis árbediehtu sámi duojs sáhttet leat bistevas ja rievddadeaddji dábit, rituálat ja gielalaš govahallamat mat čatnasit ávnnasteapmái, duddjomii ja dujiid geavaheapmái. Ávnnahis árbediehtun mii badjána dán barggus lea ipmárdusa mot bordit guolgga, láđđiid hearvan ja mot suohpput ja čuoldit láiggiid nu ahte gártá girjin. Dasa lassin giedáhalan hervenmálliid gielalaš govahallama ja čanastagaid. Giella, nugo sámit, dadjanvuogit ja mitalusat čilgejit hervenmálliid. Sámiid mearkkašupmi ja geavaheapmi eará dilálašvuodain go duddjomis sáhttá mitalit gos hervenmálla jurdda vuolggahuvvon, dahje mii hukse vuodu estehtalaš ipmárdussii.

2.4 Ehtalaš gažaldagat

Ehtalaš guoski gažaldagat barggustan čatnasit moatti áššái. Letne duojárinn gean luhtte lean duddjon soahpan almmuhit su nama. Geavahan duojár sáni dakko gokko čujuhan su cealkámušaide.

Nubbi ášši lea árbedieđu luohtehahttivuohta. Go dieđut eai leat čállojuvvon gosage ovdagihtii de ferte gudnejahttit ja dohkkehit álbmoga dieđuid, nugo čilgen eamiálbmot perspektiivva guovddáš eavttuid. Ferte maiddái dárkilit smiehttat mii guorahallan guovllus lea oktasaš ipmárdus dihto áššis. Lea vuogas geavahit moadde gáldu mat sáhttet buvttadit dieđu. Dán barggus leat, duojára dieđuid ja árbedieđu lassin, duojit dieđu guoddit ja duođašteaddjit.

2.5 Teorija

Dán dutkamuša metodat láidestit teorija oassái mas lea eamiálbmot diehtaga vuolggasadji. Eamiálbmot studeanta hástalus lea veardádallat man muddui galgá, lassin eamiálbmot metodologiiid, laktit dutkamuša oarjemáilmmi teorijaide. Mu barggus lea čielga eamiálbmot vuolggasadji, ja gažadan ii go de leat doarvái čilget metodaidda eamiálbmot teorijaiguin. Dán barggus oainnán dattege ahte bargovuogit sulastahttet oarjemáilmmi metodologaš vuolggasajiid nugo fenomenologiiija. Fenomenologiiija guoskkahan go giedáhalan dáiddalaš dutkama čanastagaid duodjedutkamii.

2.5.1 Eamiálbmot dieđa vuolggasadjin

Duodjedutkan čatnasa čielgasit eamiálbmot dutkamii. Eamiálbmotgeahčastagas dohkkeha, guldala ja gudnejahtá álbmoga oainnu iežas kultuvrra hárrái (Guttorm 2014:38 [Kuokkanen 2009:46]). Guttorm čállá ahte go dán jurdaga sirdá duodjedutkamii de lea duodjepráksis vuodđun. Mun dohkkehan dieđuid maid oaččun iežan duddjoma bokte, dujiid guorahallamiin ja duojáris, ja gudnejáhtán daid nu ahte sáhtán geavahit daid dutkanmateriálan.

Dán duodjedutkamis leat iežan válljen duojit, duddjon ja ulbmilat vuolggasadjin. Dat dárkkuha ahte lahkonanvuohki dutkanfáddái dahkko iežan, ja nu álgoálbmoga eavttuiguin, mii lea mihtilmas eamiálbmot geahčastagas (Guttorm 2014: 36). Mihtilmasvuodát eamiálbmot dutkamis leat maiddá ahte dutkan dahkko dihto ulbmiliin, main eamiálbmoga dárbu lea vuodđun (Guttorm 2014: 36,37). Mun oainnán dárbbu dán dutkamuššii otná dilis, go sáhtá buktit lassie dieđuid mat nanusmahttet duoji iešvuodaid.

Oassi mu metodain lea duddjot vuorrasit duojára luhtte ja geavahit dán vásáhusa dutkanmateriálan. Árbevieruid oahpaheapmi buolvvas bulvii lea guovddáš eamiálbmotdieđu očcodeamis (Longman 2014: 16). Longman čállá maiddá ahte duohta oahppan dáhpáhuvvá duohta dilis, dan ollislaš konteavsttas masa diehtu gullá (Longman 2014: 16). Dát vuohki láidesta metodaide eamiálbmot dutkamis (geahča kap. 2.2.1.1).

Dán barggu čuolmma čoavddidettiin válddán vuhtii vejolaš beliid mat sáhttet váikkuhit dutkamuša bohtosii. In geahča ovdamearkka dihte duššo estetihkkii čadnon áššiid, muhto geahčalan fáhtet makkár oasis lunddolaččat gártet dehálažžan ulbmiliid ektui. Longman (2014: 16) čilgege ahte buot laktáseaddji oasis oktii huksejit konklusuvnna go lea sáhka eamiálbmot dieđus.

Eamiálbmot diehtagis njuolgo persovnnalaš vásáhusat mat vuodđuduvvojit individuála ja kollektiiva lagasvuhtii luondubirrasiin buktet áddejumi ja systemáhtalaš dieđuid máilmmis (Kuokkanen 2009: 179). Duddjonproseassat, fárrolaga duojáriin ja ákto, lámčtet vejolašvuoda jurdagiiguin bargat. Aktan gorutlaš vásáhusain (dovdat ávdnasa, haksit hájaid) ja ovdalipmárdusain (dieđut mat laktásit ávnnasteapmái, duoji doaima ja nua ain) beassá jurdda láddat duddjon proseassa dássedis leavttuin. Duddjonproseassas, mas jurdda maiddá bargá, bohciidit fuomášumit ávkin dutkanbarggu mihtuide.

2.5.2 Hutkáivuohta ja dáiddalaš hutkáivuohta

Duodjedutkama oassi lea maiddái kreatiivvalaš ja dáiddalaš doaibma (Guttorm 2014: 43). Hutkáivuohta sáhtta leat dáidu mii olbmoss lea. Dáidu mainna basttat improviserema bokte čoavdit áššiid (Kruse 2013) ja máilbmái idihit juoidá mii ii leat ovdal leamaš (Guttorm 2010: 140). Dáiddalaš hutkáivuođas lea lassin velá ulbmil, ahte galggat ovdanbuktut muhtin idea (Kruse 2013). Gunvor čállá viidáset ahte duodjedutkan lea oassin fágalaš birrasis mas leat sihke eamiálbmot- ja oarjemáilmmi dáiddadutkan fágasuorggit, ja ahte duodjedutkan sáhtta ávkkástallat eará hutkkálaš fágaid lahknanvugiin.

2.5.3 Duodje- ja dáiddafágalaš dutkan

Dán barggus geavahan dáiddalaš dutkama iešvuodaid ávkin duodjedutkamii. Dáiddafágalaš dutkama metodat sáhttet čatnasit earret eará fenomenologiijai. Fenomenologiijas lea guovddážis dat mii ihtá oidnosii, dat guhte áicá ihtaga ja daid gaskavuohta. Son guhte áicá ihtaga ferte áiccuidisguin oaidnit, gullat ja dovdat (Tin 2011: 202). Nu gártá olbmo rumašlaš vásáhus guovddáš áššin fenomenologiijas. Halvorsen (2007: 21) čilgege ahte fenomenologalaš metodain sáhtta dutkat lagas áššiid dahje fenomenaid subjektiiivvalaččat. Dáid osiid čatná Halvorsen dáiddalaš dutkamii. Dáiddalaš vuolggasajis lea dutki oassin proseassain (Halvorsen 2007: 24) ja geavaha iežas barggu vuodđun dutkamii (Halvorsen 2007:138).

Dáiddalaš dutkan rahpá vejolašvuodaid mat eai leat nu čielgasat dutkamis muđui (Hannula ja earát 2014: 52). Dáiddalaš dutkamiin bastá čalmmustahttit áššiid maid olbmot eai soaitte jurddašan, bastá čalmmustahttit áššiid eará vugiiguin go dábalaš dieđalaš dutkamii ja buorebut čalmmustahttit ja čilget dutkanbohtosiid. Dáiddalaš dutkan vuogi sáhtta mu barggus čatnat praktihkalaš oassái mas barggan dujiiguin, digitála tekstiilaprintaiguin, masterbarggu ovdanbuktimiin, čájáhusain ja dáinna čállošii. Konseptuála jurddašemiin čohkken osiid dutkanbarggus, ja huksen ollislaš ovdanbuktima mainna čalmmustahtán ja ákkastalan dutkamuša.

Dáiddalaš dutkama sáhtta bures heivehit duodjedutkamii. Sihke duodje- ja dáiddadutkamis lea subjektivitehta, iežas vásáhusat ja praktihkalaš hutkálaš bargu guovddážis. Dattege leat duoji dutkamis, goit dán dutkamušas, muhtin garvvekehtes oasit. Boahhte govvošis čilgen iežan barggu iešvuodaid duodje- ja dáidda dutkama vuolggasajiin.

Duodje dutkan	Artistic reseach (Hannula ja earát 2014)
Mun dutkan iežan kultuvrra, vuolggasadji lea kultuvrra siskkobealde siskelii mas geahččanguovllu sirdin lea dehálaš	Inside- in, moving between insider and outsider position
Mun dutkan duddjoma bokte: barggan luonddu/ duodje ávdnasiiguin ja duddjon dan maid dutkán	Preparing works of art
Mun oahpan vuorrasit olbmos, ja gudnejáhtán su dieđu	
Čohkken báikkálaš ávnnahis kulturárbbi/ árbedieđu	
Mun ovddidan iežan duddjončehppodaga	Makes better artists
Mun geavahan vuodđun árbedieđu go barggan ođđa ideaiguin	Conceptual, linguistic and argumentative innovations
Verbáliseren duddjon proseassa ja jurdagiid	Verbalization
Ovdanbuvttan konseptuála jurddašemiin, bijan dujiid dihto kontekstii nu ahte oasis huksejit ollislašvuoda	Conceptual work, contextualizing

Govus 2. Duodjedutkama iešvuodat dáidda dutkama ektui.

Kruse (2013) árvala ahte dáiddalaš dutkamis lea guovddážis hutkkálaš, produktiiva jurddašvuohki mas lea sihke logalaš proseassa, ja seammás “laterála” lahkonanvuohki mas galgá duostat njuiket logalaš systemaid badjel ja árvvoštallat dutkangažaldaga “jáhkiteahtumis” geahččanguovlluid ektui. Dákkár bargui gáibiduvvo duostilvuolta ja láddan oadjebasvuolta čuoovvulit dovddolaš fuomášumiid ja fáhkka mearrádusaid. Dáinna jurddašvugiin lean lahkonan árbevirolaš dujiid duddjoma.

2.6 Iešsajáidahttin

Lean välljen ráddjet dutkanguovllu Guovdageainnu guvlui. Lean ieš bajásšaddan Guovdageainnu duovdagiin ja boazoealáhusas. Mu gullelašvuolta lea nannosit čadnon boazodoalloguovlluide, ja dan eallimii maid boazosápmelažžan vásihan iežan bearrašiin ja lagas olbmuiguin. Dutkan čuožáhat, duojit ja ávnnahis diehtu maid guorahalan lea oassi boazosámiid eallimis, ja nannosit čadnon Guovdageainnu guovllu sámiid kultuvrralaš ovdanbuktimiidda ja boazoealáhussii.

Oahpes áššiid dutkan addá erenoamáš vejolašvuoda čiekŋudeapmái. Go dovddan kultuvrra de basttán oaidnit dihto ihtagiid čanastagaid eará osiide kultuvrra

siskkobealde. Nu sáhttá buorebut hukset ollislaš gova ja ipmárdusa ihtagiidda ja árvvuide maid ihtagat guddet. Dutki ferte dattege vuđolaččat guorahallat mot iežas vásáhusat ja ovdagihtii ipmárdusat váikkuhit dutkamii. Dunfjeld čilge ahte go dutká iežas kultuvrra de šaddá čadat sirdit geahččanguovllu. Dutki dohkkeha dieđuid ja árvvoštallá kritihkalaččat, vai bastá oaidnit áššiid maidái olggobealde čalmmiiguin, ja vai hehte dieđuid gártamis ovttageardánin.

3 Guovdageainnu mállet seahkoiid ja čuolddaboahkána girjiid hearvavuogádagat

Dán oasis guorahalan hearvavuogádagaid ja geahččalan vástidit makkár herven vuogádagat dihttojit.

3.1 Guolga hearvan- lunddolaš hámit

Go guorahallagohten láđđiid bordima seahkoiin, ja ivdnegeaveahpmi čielgagođii, bohciidii dárbu geahččat vuodđoivnni dahje guolgga man vuostá dihto ivnnát láđđiid bordá. Go duddjo guolganáhkiin de lea diehtu guolgajođus ja guolgga suhkkodagas hui mávssolaš duoji hápmái ja hervemii. Dáid osiid in gieđahala dán čállošis, deaddu lea iešalddis gulgii ja mot guolgga tekstuvra albmana visuálalaččat. Guolgga čilgemii lea rikkis giella.

Váldoguolga: Gabba, jievja, čuoivvat, muzet

Doahpagat mat čilgejit ja sirrejit váldoguolgga dárkileabbo leat ruošša-, luosttat-girjjat-, smurta-, ránat-, guvges-, šelges-, českes-, rišša-/hilla-.

Namahusat mat čilgejit skala seavdnjadis čuovgadebbui: Vielggut, čáhput, ruškkut (guolgageažit ruškadat)

Girjeguolga: Girjjat

Doahpagat maiguin dárkileabbo čilge girjjat guolgga leat muorjegirjjat, lámsku, lámskogirjjat, muzetgirjjat, girjjatčuoivvat, girjjatgabba.

Eará guolggat: dávlit/dávlan (vilges guolga nu unnán ahte ii leat go dielkun gilggas, dego stábit gilggas erttédávttiid alde), gáhttosealgi (Eira 1984: 17-25.)

Lassin leat namahusat mat dárkkuhit gápmasa guolgga nugo gáirá, biddojuolgi, dábálaš-/sahteguolggat, čavževielgadas. (Guttorm & Labba 2008:26-38).

Čiñaid duddjodettiin ja vásihettiin oaidnit ahte Guovdageainnu guovllus lea čielga kontrásttain, gappas ja muzehis, alla árvu, ja dulkojuvvojit čáppa ávnnasin.

Guovdageainnu sámiin lea gappas ja muzehis iežas árvu, iežaska doaimmain. Borge gabba gápmasiin šaddet čáppa gápmagat, muzet gápmasat fas heivejit eandalii biddun dahje gálssihin ja gabba beaska lea alla árvosaš čikŋa.

Muzet ja gabba seahkálaga lea maid alla árvosaš čikŋa. Girjjat ja gáirá lea seahkálás guolga mii lunddolaččat čiñaha, nugo girjjat borge gámas gáman ja gáirá hearvan gápmaga aldasis. Náhkkeđuiid hervemis lea dábálaš buddet jievjanáhkiin, miessadagain, čoavjevuolnáhkiin dahje gápmasa oažžegežiin. Go budde muzetvuđot náhkkeđuoji jievjavuđot náhkiin de gárta kontrásta (govva 1) mii doaibmá hearvan. Kontrásta hervema olaha maiddái go stáhpe (kap. 3.1.1).

Oarjemáilmmi ivdne psykologijjas, design ja márkanastima vuogádagain, sáhttá sevdnjes ivdni dulkojuvvot lossadin/fámolažžan, vielgat fas dan vuostebeallin, gehppes/ráinnas ivdnin (Kendra 2018). Sevdnjes – čuvges kontrásta sáhttá nu loktet dakkár duoji mas lea ollu sevdnjes vuodđoivdni. Oarjemáilmmi ivdne psykologijja maiddái dárkkuha ahte olbmo dovddut ivnniid guovdu leat persovnnalaččat ja čadnon kultuvrii ja vásáhusaide (Kendra 2018). Čielga kontrásttat, gabba, muzet ja girjjat leatge, nugo namuhuvvon, sajáiduvvon čáppa ávnnasin Guovdageainnu duodjeveruin. Jus sevdnjes ja čuvges kontrásttat albmanit dásseđit, de dat hukse dásseđeattu (Kendre 2018). Nu dahká maiddái girjjat gámas go čuvges ja sevdnjes guolga dihtto dásseđit, ja sáhttá váikkuhit dasa manne mii dulkot girjjat gápmasa čáppahin. Dattege lea ivdne psykologgija unnan dutkojuvvon fáddá (Kendra 2018).

Black and white shouldn't compete, but rather complete... The convergence of black and white (more so than any other color combination) is an example of how two divergent colors communicate more powerfully together than they do on their own. (Fatrabbit Creative 2019.)

3.1.1 Guolgadujiid herven stábiiguin

Stáhppen lea hervenvuohki mii huksejuvvo stábiiguin. Stáhppen sáhttá vuolggahuvvon náhkkeđuiid hervemis. Gápmasiin lea lunddolaččat guovddáš. Eanas náhkkeđuiid vadjá nu ahte bidjá ovttá gápmasa gasku, ja ludde nuppi gápmasa mii

galgá goabbat beallái. Nu huksejuvvo dihto vuogádat duodjái, mas guovddáš lea vuolggasadji. Gáirá lea guolga mii nanne guovddáža, ja nanne stábi hámi. Ovdamearkkat dujiide main stáhppen teknihkka geavahuvvo leat dološ šávkkát main fiergi lea gámas- dahje eará náhkkebihtáiguin gorrojuvvon. Dain oaidná maiddái ahte stáhppet sáhtta jievja ja muzet náhkkebihtáiguin, nu ahte gártá hearvan.

Govva 1 ja 2. Náhkkebihtáiguin (várra gállu) gorrojuvvon viergi ja jievja náhkiin buddejuvvon. Olgeš bealde luhkkár Clements Gundersen, gurut bealde Johannes Mathiesen Hætta. Tromholt.

Stáhppedit sáhtta maid go goarru seahkoiid (duojár 2018). De bidjá jievja čulggoma ja muzet aldasa dahje nuppe ládje, nu ahte guolgga kontrásttain gártet stábit (govva 3). De šaddá alddas ja ovdavuoddu guovddážin ja čulggomat šaddet stáhpin.

Govva 3. Seahkohat main gabba ja muzet guolga hukse stábi. Gorron ja govven Risten Marja Buljo 2018.

Guolgadujiid hervenmállet čájehit ahte čuvges ja sevdnjes kontrásttat dávjá geavahuvvojit hervemii, ja navdojuvvojit čáppahin. Náhki iešvuohta addá dán vejolašvuođa hervemii. Čájehuvvo ahte guolganáhkkeidujiid hervenmáliin leat

sullasaš struktuvrrat go hervenmálliin main leat eará ávdnasat. Stáhppen lea hervenvuohki mii dihtto maiddá eará Guovdageainnu mállet dujiin.

3.2 Ivnniid/láđđiid bordin

Duddjodettiin ja ságastallamiid bokte lean gártadan dieđuid Guovdageainnu guovllu hervenmálliin. Sáhtta gohčodit dán dieđu ávnnahis árbediehtun hervemis.

Guolganáhke dujiid sáhtta hervet láđđiin. Láđđi válđoivdni hervemis lea ruoksat.

Lassin ruoksadii oidno fiskat ja ruoná. Herventeknihkka lea bordin. Láđđiid bordimis lean oahppan ahte vielgat ja fiskat eaba soaba bálldalaga. Lea leamaš dábálaš bordit ruoksada, ruoná, fiskada ja fas ruoksada. Muzetvuloš guolgga ala galgá hervet fiskes ja rukses láđđiin. Jievjavuloš ja gabba guolgga ala galgá hervet ruoná ja rukses láđđiin. Dá leat dieđut maid lean oahppan beaskkaid ja láđđegápmagiid goarudettiin.

Guovdageainnu mállet seahkahiid guorahallan doarju dieđu. Seahkahiin, maid lean guorahallan (govva 3 ja 4) ja gorrón (govva 4), leat sevdnjes láđđit (alit ja ruoná) gabba guolgga vuostá, ja čuvges (fiskes) láđđit sevdnjes guolgga vuostá (geahča maiddá govaid Buljo (2012: 74,77) girjjis. Čájehuvvo ahte guolganáhkedujiid hervemis lea dihto struktuvra, namalassii ahte čuvges láđđi (fiskada/vielgada) bordá sevdnjes guolgga vuostá ja seavdnjadit láđđi (ruoná/alit) bidjá čuvges guolgga vuostá. Guovdageainnu guovllus in leat gávdnan čálalaš gálđuid dán ivdnegeavaheapmái, muhto Sarre čilge seammá ivdnegeavaheami nuortalaš nuvttohiin (Sarre 2013: 141).

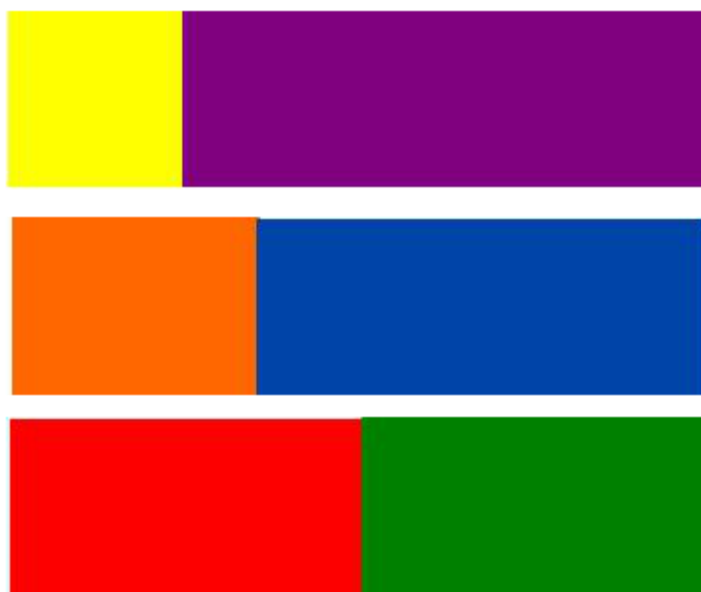
Govva 4. Seahkahiid guolga ja ivdneboardin. Gorrón ja govven Sara Inga Utsi Bongo.

Go láđđiid bordá dihto vuodđoivnni vuostá de geavaha čuvges- sevdnjes kontrástta. Badjelis čilgen čuvges- sevdnjes guolggá mot dat doaibmaba fárrolaga, ja mot čuvges guolga sáhtá geahpidit sevdnjes guolggat duoji. Ivdnebordin seahkoiin dahká dan seammá. Go fiskes láđđi bordá sevdnjes guolggá vuostá, de geahpida dahje čábbudahtá sevdnjes guolggá. Go bordá ruoná, dahje eará sevdnjes ivnnát, láđđi gabba guolggá vuostá de hukse kontrásta mii hehte gappa ilá sakka šeabbámis. Dán ivdnegeavaheamis lea balansa goappaš guvlui. Dat čuvvgodahtá sevdnjes ivnni/guolggá ja sevnjodahtá čuvges ivnni/guolggá. Duojár dadjá ahte

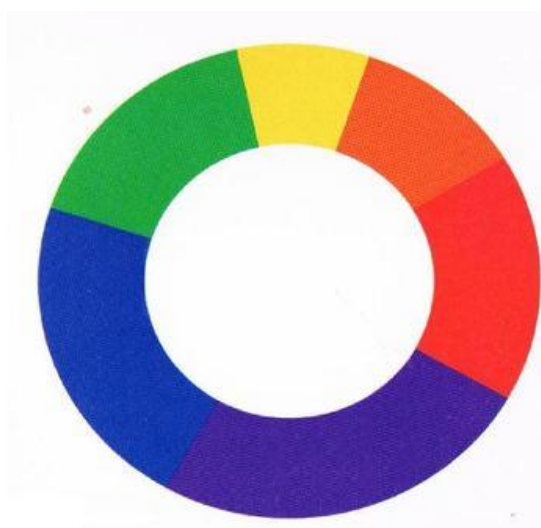
ruoná ii oidni nu bures sevdnjes guolggá vuostá ja dan dihte leat bidjan fiskada. Nuppe ladje fas ii oidni fiskat gabba guolggá vuostá, ja dan dihte galgá fiskada geavahit sevdnjes guolggá vuostá. (duojár 2018.)

Ivdne psykologijja design ja márkanastima vuogádagain dárkkuha ahte go geavaha dihto garra ivnni, nugo ruoksada dahje ruoná vilges/čáhppes vuodu vuostá, de sáhtá hukset visuála “pop”a, dahje juoidá mii fáhkka ihtá ja ealáskahtá, dahje sáhtá maid geasuhit čalmmi ja nu čalmmustahttit dihto ášši. (Fatrabbit Creative 2019.) Dáid dieđuid vuodul orru leamen nu ahte Guovdageainnu guovllu sámit leat huksen alcceseaset dihto ivdneipmárdusa, mii maiddá orru heiveme oarjemáilmmi ivdneteorijjaide. Lean juo geavahan ivdne psykologijja design ja márkanastima vuogádagain badjelis go čilgen sevdnjes- čuvges kontrásttaid.

Itten čilge ivnniid kvantitehtakonstrásta. Kvantitehtakonstrásta čilge man olu galgá guđege ivnni geavahit vai šaddá balánsa. Su bargguin čájehuvvo ahte fiskat lea čuovgadeamos ivdni ja dan sáhtá dasto geavahit unnit go eará ivnniid.

Govva 5. Ivnniid čuovgafápmu/ -intesivitehta. Itten.

Govva 6. Ittena kvantitehtariekkis.

Ittena kvantitehtakontrásta juogu heive buohtastahttit seahkoiid hervenmáliin. Fiskat geavahuvvo sevdnjes vuđot guolgga vuostá ja lokte sevdnjes guolgga. Fiskada bálldas lea rukses láddi mii oidno eanet go fiskat. Jus buohtastahttit seahkoiid ivnniid bordima kvantitehtarieggáin de oaidnit ahte čuovvu seammá ivdnejuogu. Gabba guolgga vuostá fas leat bidjan sevdnjes namalassii, ruoná láddi fiskada sadjái.

Itten čilge maddái liegga ja galbma ivnniid. Alit ja ruoná gullaba galbma ivnniid beallái, ja fiskat ja ruoksat fas liegga ivnniid beallái. Sáhtta de dadjat ahte árbevirolaš hervenmálles dávjjimusat bordá liegga ja galbmaivnni bálldalaga, nugo fiskat -

ruoná/alit. Ii leat dábálaš bordit bálddalaga guokte galbma ivnni nugo ruoná- alit. Guokte liegga ivnni lea dábálaš bordit bálddalaga, nugo fiskat- ruoksat.

Kvantitetskontrásta ja liegga- galbma kontrásta geavaheami oaidná maiddái eará sámi dujiin. Maiddái báddehervemis vuhtto kvantitehtakonstrásta geavaheapmi.

3.2.1 Hearvvaid bordin láđđi ala

Hearvvaid bordimis leat árbejuvvon dieđut Guovdageainnu guovllus. Dás čilgen nu mot mun lean oahppan, ja daid málliid maid lean gullan eará sogain maiddái leat leamašan dahje leat. In leat gávdnan čálalaš gálduid mat čilgejit hervema, muhto čujuhan govaide Hermansena girjjis (Hermansen 1993).

Ovdamearkan hervenmálliide geavahan Guovdageainnu gávtti holbbi. Holbi lea ollu rievdan ja rievdá ain. Dađistaga go lassánit ávdnasat ja ođđa veahkkeneavvut, duojit rivdet. Dattege leat leamaš, ja muhtin muddui ain doalahuvvojit dihto mállet ja jurddašanvuogit hervemis. Láđđiid bordimis lea rukses láđđi válđoivdni. Álggos bidjá rukses láđđi, dan ala fiskada. De sáhhtá vel ruoná bidjat fiskada ala, ja loahpaha ruoksadiin. Dien sáhhtá rievdadit, ovdamearkka dihte jus ii hálit bidjat ruoná de ii dan dárbbáš. Dán áiggi bidjet eatnasat aivve rukses dahje vilges láđđi. Láđđis leat maiddái čuohppan njuniid, ja bordán ivnniid dihto ládje, muhto dan in guorahala dán čállošis.

Govva 7. Dievddu gávtti holbi mas lea rukses ja fiskes láđđi. Karen E. M. Utsi gorron 1960 logus.

Govva 8. Holbi. SIUB 2019. SIUB gorron 2017.

Go bordá hearvvaid de galgá álgit roncciin. Lea dábálaš vilges roncciin álgit jus herve ruoksada ala (govva 8). Jus lea čuovgadii vuodđoivdne de sáhtá álgit seavdnjadit ivnnát roncciin, nugo rukses roancci fiskes láđđi alde (govva 7). Go lea bidjan roancci de boahá eará ivnnát mohkkebáddi, beallebáddi, mihkilaš báddi dahje roanccit. De bidjá hearvabátti mii šaddá dego váldohearvan. Dien bordima de geardduha. Go bordima geardduha de ii geavat seammá báttiid, ja bordá báttiid nu ahte kontrástaivnnit huksejit dássedeattu duodjái. Hámi siskkobealde sáhtá lasihit roncciid, mohkkebáttiid ja hearvabáttiid, ja hukset ollislašvuoda, dahje iežas málle, báttiid hámiin ja ivnniiguin. Dihto dujiin, guovlluin, bearrašiin ja duojáriin leat sierra bordinvuogit, muhto dain dávjá dihtto oktasaš rámma.

3.3 Čuolddaboahkána girjjit

Sáhtá dadjat ahte čuolddabáttiin leat guokte váldo girjestruktuvrra. Nuppis lea váldogirji guovddázis mas goabbat bealde leat smávit girjjit. Sáhtá gohčoduvvot *symmehtalaš ceakko* girjin. Nuppi girjestruktuvrras leat smávvahearvvat ravddas ja bordojuvvo nuppi ravdii nu ahte ii gárta guovddáš girji gasku. Lea dávjá gilgut anus (holberavddat, searrobáttiid ravda suorit), ja sáhtá dadjat *vealu girjin*. Dán guokte girjestruktuvrra sáhtá maidái bidjat oktii, nugo boahkánis.

Govva 9. Symmetralaš ceakkogirjjit mas lea dikkel (smávit girjjiiguin) gasku ja árporulla goabbat bealde. Guovddáš girji boahkánis. SIUB 2019.

Govva 10. Symmetralaš ceakko girjjit main leat rukses ravdaláiggít ja ruoná jogážat. Searrobáddi. SIUB 2019.

Govva 11. Vealu girjjit. Boaganravda mas leat nuppi ravddas ruksesravda láiggít, vilges ráidalaš ja álit jogážat. SIUB 2019.

Govva 12. Vealu girjjit. Searrobátti ravdasuorit main leat nuppi ravddas rukses ravdaláiggít ja ruoná jogažat. SIUB 2019.

Čuoldda dujiid suohppumis lea dábálaš bidjat ravdaláiggiid ja dasto hearvaláiggiid. Go de čuoldá šaddá vuos ravda (ruksesravda nugo govain bajábealde), dasto šaddet jogažat dahje eará girjjit. Dasto lea guovddáš girji (dikkelat, áslagat dahje eará girjjit.). Guovdageainnu mállat boahkániid guovddáš girji lea dávjá guovtti oasis, maid geardu. Das lea dávjá árporulla ja dikkel, muhto sáhttet maiddá eará girjjit. Jus bidjá dikkela guovddážii, de lea dikkel gasku ja goabbat bealde lea árporulla. Árporullat gártet stáhpín goabbat bealde dikkela. Jus bidjá ceakkogirjji gasku, ja laktá vealu girjji goabbat beallái, nugo boahkánis, de geavaha stáhppen teknihka. Vealu girjjit šaddet dego stábit goabbat bealde ceakkogirjji.

Datneboahkánis mii lea čoggon Finnmárkkus 1907:as lea seammá vuogádat hearvvas go čuolddaboahkánis. Das lea guovddáš gasku, riekkis mas leat suotnjarat, goabbat bealde rieggá lea álkit hearva mii sulastahtá stábi dahje árporulla.

Govva 13. Digitalt museum. Guovdageainnu mállat nissonboagán mas lea dikkel ja árporullat. Ravddas leat njunit. Govva 14. Datneboagán mii lea čoggon Finnmárkkus 1907:as. Digitalt museum.

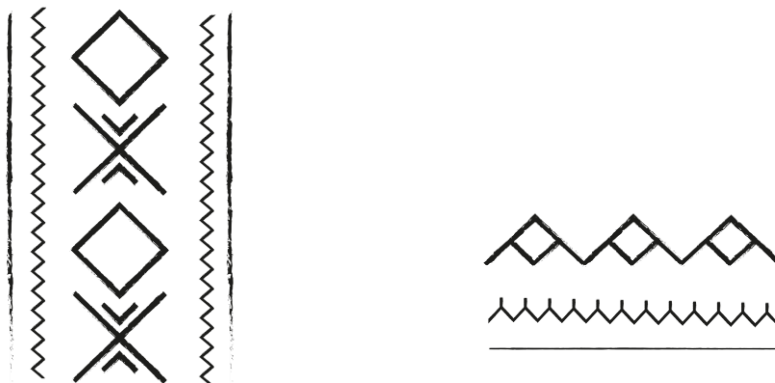
Dunfjeld árvala ahte duoji hámis ja hervemis lea sáddejeaddji ja vuostáiváldi. Hearva sáhtta gaskkustit gullevašvuoda, nugo áiggi ja báikki ektui. (Dunfjeld 2006: 53.) Maiddái mitalusain lea sáddejeaddji ja vuostáiváldi. Čuolddaboahkána, ja eará čuoldadujiid hervenvuogádaga sáhtta buohtastahttit mitalusaid gealddagevlliin. Vuos álgá smávva hearvvaiguin, dasto bohtá klimáksa dahje váldohearva, ja de fas loahpaha smávit hearvvaiguin.

Govva 15 ja 16. Ceakko ja vealu báddeherven. SIUB 2019.

Lean čilgen báddehervema ivdnegeavaheami, ja das maid čilgen mot báttiid ja roncciid bordá mañjalaga (Kap 3.2.1.) Báddehervema bordima sáhtta buohtastahttit čuolddaboahkána, ja eará čuoldda dujiid girjiid vuogádagain. Jus guorahallá hearvabordima, de oaidná ahte leat guokte váldo vuogádaga. Goappaš vuogádagain álgá álkis hearvvain (roncciiiguin) ja hukse hearvva váldohervii (hearvabáddi). Dien

vuogádaga de geardduha. Dáid struktuvrraid oaidná maiddái čuoldda- ja njuikkuhuvvon dujiin nugo juo lean namuhan. Čuolddadujiid girjjiin ja báddehervemis lea dasto seammá struktuvra namalassii ahte ravddain leat álkis hearvvat, ja guovddázis fas váldehearva.

Govus 3. Ceakko hearvavuogádat. Ill. Nils Ailu Utsi. Govus 4. Vealu hearvavuogádat. Ill. Nils Ailu Utsi.

3.4 Makkárat leat Guovdageainnu mállet seahkoiid ja čuolddaboahkániid hearvavuogádagat?

Guolganáhkkedujiin geavahuvvo čuvges sevdnjes kontrásta go herve náhkkebihtáiguin. Čuvges sevdnjes kontrásta geavaheapmi vuhtto maiddái náhkkedujiid láđđebordimis mas fiskat ja ruoná hukseba sevdnjes- čuvges kontrásta. Dát ivdnegeavaheapmi orru čuovvume maiddái báddehervemii ja čuoldda dujiid ivdnegeavaheapmái. Ivdnegeavaheamis lea hui čielga oktasaš rámmat dujiide maid lean guorahallan. Jus čoahkkái geasán de lea sihke guolganáhkke- ja čuoldda dujiin vuodđoivdni dávjá neutrála, hearvvain válde ivdnin ruoksat ja fiskat ja ruoná/alit maiguin herve. Guolgadujiid sevdnjes- čuvges kontrásta orru váikkuheame ivnniid bordima dain dujiin maid lean guorahallan. Kontrásta geavaheami vuostebealli livčče harmoniija, mas bordá ivnniid seamma skálas bálddalaga, ovdamearkka dihte guokte alit ivnni iešguđet kvalitehtakonstrásttain (Kendra 2018). Sáhtta dadjat ahte guolgadujiid lunddolaš kontrástat ja kontrásta geavaheapmi sirdašuvvá láđđebordimii, čuolddadujiide ja báddehervemii. Guovddáš áššin lea čuvges- sevdnjes kontrástaiguin hukset balánssa.

Kontrásta geavaheapmi gámas duojs, nugo stáhppemis, hukse guovddáš hámi. Guovddáš huksejeddji hápmiin dihtto maiddá čuoldda dujiid girjjiin ja báddehervemis. Dasto sáhtá dadjat ahte leat guokte váldovuogádaga mat huksejit oktasaš vuodu hervenmálliide maid lean guorahallan, namalassii čuvges- sevdnjes kontrásttaiguin hukset balánsa ja nubbi guovddáš dahje symmetriija hámi huksejeddjin.

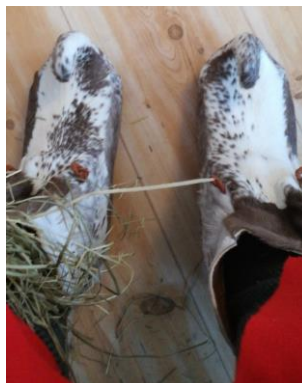
3.5 Maid mitalit seahkoiid ivdnegeavaheapmi ja čuolddaboahkána girjjiid vuogádagat?

Jus oaidná hervenmálli muhtin duojs, de sáhtá dulkot ahte dat lea áibbas sierra objeakta čanastagaid haga. Dán oasis árvoštalan hervenvuogádagaid sámi konteavsttas, ja makkár osiide hervenmálliid lunddolaččat sáhttet čatnasit.

3.5.1 Birastahtti luondu estehtalaš ipmárdusa huksejeddjin?

Náhki iešvuolta ávnnasin hukse symmetriija dujiide. Nu dahká seahkoduddjomis ja eará dujiin. Guovddáš/symmetriija lea luonddu huksehus sihke elliin ja olbmos. Go symmetriija lea čadnon lundui, dat lea lunddolaš váikkuheaddji hervenmálliide. Gombrich geažuha ahte min ipmárdus hearvahuksehusaide vuolga juo lunddolaš orienteremis (geahča kap. 2.1.1), muhto maiddá luonddu seallaid huksehusas ja fysalaš lágain (Gombrich 1985:5, 7). Oarjemáilmmi estehtalaš fágain sáhtá symmetriija navdojuvvon čáppahin ja geasuheaddjin, muhto dattege sáhtá meroštallojuvvot ovttagardánin. Goitge olbmui gártá lunddolažžan hervet symmetralaččat ja luonddu iežas hámit sirdašuvvet hervemii.

Hervemálliid ivdnegeavaheamis sáhtá maiddá čanastat birastahtti lundui. Čuvges- sevdnjes kontrásta luonddus oaidnit molsašuddi áigodagain nugo mánoheahpin, skápmma ja čuvges geasseijaid molsašuddamis, muohttagis ja eatnamis go bievlá ja elliid borgádeamis ja go molsot guolgga. Gápmasiid maid mii čilget ja navdit čáppahin lea birastahtti luondu hábmen. Sáhtá dadjat ahte Guovdageainnu sámiid birastahtti luondu váikkuha álbmoga estehtalaš ipmárdussii, dasgo gápmasa guolgga hábme luondu mas boazu eallá ja ahtanuššá. Guovdageainnu guovllus navdojuvvo girjjat borge gámas čikngáman. Girjjatgámas speadjalastá birastahtti luonddu, ja nu hukse luondu min ipmárdusa čábbodahkii.

Govva 17. Jávri boarragis, bievla ja jasat. Govven Sara Inga Utsi Bongo 2018. Govva 18. Girjjat gámas. SIUB 2019. Govva 19. Girjjat čikŋagápmagat. Gorron Margrethe Siri Bals. Govven Ante Niillas Bongo. Govat čájehit sevdnjes ja čuvges kontrásttaid sirdašumiid.

Improvisation and creativity are intrinsic to the very process of social and cultural life....cultural forms are produced and reproducedthrough active and experimental engagement of persons within their social and material environments (Ingold & Hallam 2007: 19).

3.5.2 Giella estetiikka huksejeaddjin

Gielain čilget hámiid maid mii vásihit iežamet birrasis. Sátne ja hápmi čilgeba goabbat guoimmi ja hábmeba min ipmárdusa ja vuordamuša dihto ihtagiidda. Dát dutkamuš čájeha ahte giella mii čilge álbmoga birastahtti luonddu čilge maiddái dujiid struktuvrraid ja hámiid. Gielain čatná dujiid álbmogii ja álbmoga ealáhussii, ja giella bokte sáhtta guorrat gos álbmoga ipmárdus hámiide vuolgahuvvo. Go Dunfjeld čilge hervema de son geavaha lulli sáme giela sáni *tjaalehtjimmie*. Davvi sáme gielas mii eat čále go hervet, muhto mii sáhttit čállit girjjiid. Girjjis, ja das maid dál logat, čállošis, leat girjjit seamma ládje go gápmasiin ja čuolddaboahkániin.

Sátne *girji* čilge dihto hámi. Girjjit leat smávit dahje stuorit čuoggát. Girjjit leat girjjat bohccos, girjjat gápmasiin, luonddus lea girjebievla go muohta suddá. Sáhtta maid čilget tekstiila ávdnasiid, ovdamearkka dihte girjjat gákti. Njuikumiin čuldojuvvon čuoldda boahkánis lea čuoldán/lokten čuoldda láiggiid nu ahte gártá dihto girji báddái maid čuolddát. Girjjiid obbalaččat sáhtta dadjat girjin, dasa lassin leat vel smávva girjjit main leat ollu namahusat.

Nubbi sátne mii čilge čuolddaboahkána lea dávleboagán. Dávleboagán lea čuldojuvvon guvttiin dahje golmmain čuoldda láiggiin vuodđoláigegaskkas. Dávllit maiddái čilgejit guolga (kap. 3.1), ja nu maiddái dihto hámi.

Ávnnahis dieđut dujiid čábbodagas čatnasit eallinvuohká, ja gaskkustuvvojit giela bokte sániiguin ja maiddái máidnasiiguin. Duodjái gullelaš dadjanvugiid bokte sáhtá nevvodit dahje sáhttet doaibmat estehtalaš ipmárdusa huksejeddjin. Lean mánnávuoda rájes gullan ahte ulddaid ealus leat aivve gappat ja girjjagat. Jus dakkára oainnát de galggat bálkestet niibbát badjel ealu, de oaččut dan ealu. Jus dulkon dien dadjanvuogi dahje muitalusa, de dat muitala ahte lea erenoamáš eallu dat mas leat aivve gappat ja girjjagat. Dás maid geažuhuvvo ahte lea háliidus dakkár ellui, go dan sáhtá oažžut jus bargá nu go muitalus gohčču. Go geahččá dán muitalusa Guovdageainnu sámi ja mu dutkančuozáhaga konteavsttas, de leat dát muitalus čielgasit čadnon olbmuid čábbodaga áddejupmái ja ideálaide.

Fielladeapmi čábbodahkii, maid uldda eallu ovddasta, dattege fas ráddjejuvvo eará gielalaš govahallamiin. Lea dábálaš dadjat ahte ealli bohccos ii galgga ávdnasa geahččat. Dán birra čálliba maiddái Oskal ja Guttorm (2010: 59 [Oskal 1995:95]). Dákko boahtá maiddái etihkalaš balanserejeddji dássi ávnnasteamis ja nu maiddái hervemis. Ávnnasteamis ferte váldit dan maid oažžu, ja dat hábme duoji. Lea sáhka bohcco ja luonddu ávkkástallamis nu ahte gudnejahtá luonddu ja garvá badjelmearálaš geavaheami. Lávejit dadjat ahte jus bohcco cuoigu de dat jávká, dahje guržehat iežat. Go nie dadjet de šaddá hui persovnnalaš čuozaheami, jus mat cuoiggut ávdnasiid muhtin bohccos. Persovnnalaš čuozaheapmi soaitá goansta mainna fuomášuhttit etihkalaš beali iežamet daguin.

3.5.3 Ivdnegeavaheapmi etihkalaš jurddašeami muittuhussan

Dujiin maid lean guorahallan lea čuovgada ja seavdnjada balanserejeddji ivdnegeavaheapmi. Lea dihto málle maid goit Guovdageainnu govllu sámit lea čuvvon. Dunfjeld čilge ahte náhpi hearvva nanu struktuvra doaimmai muittuhussan ahte božidettiin galgá ráfi ja ortnet, vai bargu ovdána njuovžilit. Dás geavaha hervema nevvodeapmin, nu ahte birge bures máilmmis. Dán jurddašeami sáhtá sirdit guolgađuđiid ivdnegeavaheapmái. Ivdnegeavaheamis ii bordde guokte čuvges ivnni bálldalaga, muhto bordá čuovgada ja seavdnjada bálldalaga. Dat hukse dássedeattu sevdnjes- čuvges ja galbma- liegga kontrášttain. Ivdnegeavaheapmi maid lean guorahallan čuovvu dihto njuolggadusaid vai dássedeaddu ii gopmán, dahje vai duodji ii šatta ilá seavdnjat dahje ilá čuovgat. Maiddái ivnnit leat eatnama resurssat ja resurssaid geavaheamis ferte dássedeaddu, seamma ládje go lánjaid čuollamis maid

Dunfjeld čilge. Nie sáhttá herven, dás ivdnegeavaheapmi, doaibmat nevvodeapmin birasehtalaš jurddašvuohká.

3.5.4 Mii váikkuha vel hervemii

Lea diehttelas ahte ávnnas, teknikkalaš vejolašvuodát ja trendat áiggis áigái hábmejit dujiid. Lean juo namuhan mot hámit lunddolaččat ihtet luonddus (kap. 3.5.1.) nu ahte ávnnas hábme duoji.

Olbmo áddejupmi divdna geavahit ávdnasa maiddá hábme duoji. Divdna geavaheapmi mearkkaša ahte geavahat visot ávdnasis. Dávjá bázadit bihtát go lea duddjon. Bihtáiguin herven oidno dávjá duojis, ja lea vissásit hábmen hervenmálliid. Go bihtáid goroda oktii de gártet stáhpin. Čuolddaboahkániid “stábit” sáhttet maiddá muittuhit čoarvebihtáid maiguin caggá boahkána vai bissu njuolga. Divdna geavaheapmi lea čoavddus mii váikkuha herven teknikkaide. Eará dárbbalaš čovdosat nugo ravddaid budden, dearis ja holbi nanusmahttet ja heivehit (nugo guhkidit) duoji, ja doibmet maiddá hearvan.

Njuikun bargoneavvun addá vissis meari vejolašvuodaid, ja váikkuha čuolddabáttiid hápmái ja girjiide. Teknikkalaš vejolašvuodát, ávnnasvuodđu ja trendat áiggis áigái váikkuhit hervema ovdáneapmái ja rievdamii. Vaikko leat praktihkalaš dásis váikkuheaddji fáktorat mat hábmejit hervenmálliid, de lea goitge juoga ávnnahis dásis mii buvttada sullasašvuodaid hervenmálliide, nugo ovdamearkka dihte kontrástageavaheapmi maid lean čilgen, ja etihkalaš jurddašepmi maid hervenmállet sáhttet gaskkustit.

3.5.5 Girjiid ja báddebordima vuogádaga buohtastahttin eará sullasaš visuála ihtagiiguin

Tin guorahallá Norrøna ja Nuorta – Eurohpa ábstrakta hámiid ja árvala ahte dáid guovlluid álbmotdujiid hámit čatnasit sámiid ja eará ártkalaš guovllu eamiálbmogiid meavrresgáriid hámiide ja symbolihkkii (Tin 2007:44). Sámiin ja eará ártkalaš álbmogiin leat sullasaš hámit meavrresgáriin (Tin 2007: 34).

Govva 20. Anders Poulsena goavddis. Govva 21. Folddalen goavddis.

Go buohtastahtá boahkániid girjjiid meavrresgári govaiguin, de oaidná čielga sullasašvuoda obbalaš struktuvrras. Poulsena goavddis leat govvosat badjálaga bordojuvvon, ja sáhtá sulastahttit vealu girjjiid maid lean čilgen badjelis. Nuppi govas lea goavdása guovddážis jorba hápmi dahje dikkel. Birra leat fas smávva govažat. Seammá struktuvrra vuohtá boahkániid ceakko girjjiin mas lea váldohearva gasku ja stábit goabbat bealde. Meavrresgári govain ja čuolddaboahkániid girjjiin lea oktasaš struktuvra: guovddáš hearva mas leat goabbat bealde smávit hearvvat. Dán struktuvrra vuohtá eará álbmotdujiin, earret eará Suoma ugralaš Mansi álbmoga liinniin maid geavahedje go oaffarušše biepmuid dahje juhkosa almmi ipmilii (Tin 2007: 63).

Govva 22. Suoma ugralaš Mansi álbmoga liidni. Liinnis lea guovddáš hearva gasku mii sulastahtá dikkela, Guovdageainnu mállat boaganminstaris govva. Ravddain geardduhuvvojit smávit minstarat (loddi ja njunit).

Sullasaš girjevuogádagat dihttojit velá Ruošša liidnevierun (Tin 2007:62) ja liinniin maid norrøna álbmogat leat geavahan Gransheradas, Telemárkkus (Tin 2007: 94). Boahkána girjevuogádaga buohtastahttin eará álbmogiid dujiiguin čájeha ahte dáin olbmuin lea leamaš muhtinlágáš oktasaš ipmárdus vuolggasadjin go leat ovdánahttán hervenvugiid.

Čuolddaboahkániid čuoldimis lea mearri makkár minstara oážžu čuoldin teknihkain. Boahkániid lei sáhttit duššo njuikkuhit mii lea álkit ja jođáneabbo. Goitge leat šaddan dát girjjit min boahkániidda. Goavdása ala leat čállán dahje málen govaid. Dainna teknihkain rahpasit ollu vejolašvuodát, muhto goitge leat govat bordojuvvon dáinna vugiin. Sáhtta dasto jerrat leago boahkána girjjiid vuogádagas oktavuolta goavdása govaiguin. Mii diehtit ahte goavdásat leat leamašan oassin ovdal risttalaš eallinipmárdusas mas luonddu ávkkástallan ja gudnejahttin lei guovddážis. Dát symbolisma sáhtta maiddáir sirdojuvvon dujiid hervenmáliide, nugo Dunfjeld čállá náhpiid hervenmállin, ja sáhtta maiddáir sirdojuvvon čuolddaboahkániidda. Duođi eanet in álge čuolddaboahkána girjjiid vejolaš čanastaga goavdásii ja girjjiid mearkkašumi guorahallat dán čállošis mas ulbmilin lea ohat visuála vuogádagaid hearvvain.

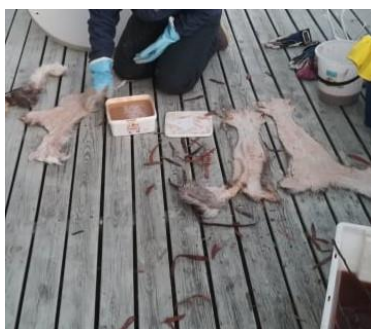
4 Duddjon proseassat: hutkkálaš ja dáiddalaš dutkan

Mu vuolggasadji lei duddjogoahhtit árbevirolaš dujiid. Vaikko duddjojin árbevirolaš dujiid de mannen duddjonprosessii rabas mielain. Sáhtta dadjat ahte mus lei rabas miella ja kreatiivvalaš jurdda, nugo Kruse čilge, mainna duddjogohten árbevirolaš dujiid. Mun vurden ahte dujiid hervenmállet maid áigon dutkat galge mitalit munnje juoidá. Duddjodettiin árvoštallen hervenmálliid “jáhkkitmeahtumis” čanastagaid ektui, ja gártadin dieđuid.

Mii lávet njuovadit čakčamánu loahpas, muhto dán jagi siđan isida váldit niestebohcco árabut vai oáččun borge gápmasiid ávnnasin seahkoiidda. Mun divššun, vadje veahkkálaga duojáriin, ja mun goarun, rađan, guoban, deattán láđđiid, ja válbmen. Goarun vel nuppiid, ozan iežan hámi. Humadetne ja mun vurken dieđuid.

De mun dorttiin čavgegoađán láiggiid boahkánii. Mii leat juo čakčamánu loahpas, ja telefuvdna čuodjá. Lea mu isit, gii bivdá mu viežžat girjjat gápmasiid njuovahagas. Njuovvi lea fuobmán ahte muhtin duoljis leat nu čáppa girjjat gápmasat, dovdan mu isida bealljemearkka duoljis ja vurken daid gápmasiid jieknaskábii. Mun vieččan daid gápmasiid, ja giitán go lea vurken daid. Jurddašan vel ahte lea buorre go diekkár olbmot barget njuovahagas, geat dihtet makkár ávdnasa ii ábut bálkestít. Mun divššun daid gápmasiid, ja heŋgen áitái.

De mun ohcagoađán vuogas girjjiid boahkánii maid áiggun čuoldit. Álggos geahččalan čuoldit álkis dikkela, muhto in oáččo girjjiid soahpat. Geahččalan iešguđetlágan bumbolláiggiiguin. Ozan ođđa girjjiid čuoldda girjjiin ja geahčan eatničuoldin boahkánis. De gávnnan dakkára masa duođai liikon, ja mas muhtin girji muittuha eatni čuoldin boahkána. Šaddá veaháš munno málle. Suohpun ođđasit ja čuoldigoađán boahkána, dán háve eará vuodđoláiggiiguin.

Čuolddidettiin mun jurdilan fas daid girjjat gápmasiid. Go čuolddán girjjiid de idáša vilges vuodđoláigi rukses čuoldda láiggiid gaská, dego gabba guolgadielkkut gápmasiin. Čálligoađán seahkotduddjoma birra, ja ivnniid bordima. Čuvges láđđi bidjá sevdnjes guolgga vuostá ja nuppe ládje. Fuobmán ahte dat lea sulaid seammá go gabba ja muzet guolga mii ihttá girjjat gápmasis, seavdnjat ja čuovgat bálldalaga. Nu de oainnán oktavuoda seahkahiid ivdnegeavaheamis, girjjat gápmasiin ja girjjiin maid čuolddán. Mun mearridan goarrut gápmagiid girjjat gápmasiin maid lean dikšon, ja oaidnit ii go hal das boađe juoga. In ráske dáin ávdnasiin vadjat eará duoji. Lea divrras ávnnas, ja čiknja gápmagiidda lea dárbu. Dealun girjjat gápmasiid, njávkkán litnásit, vajan, govven dan jáhkitmeahttun čáppa girjjat aldasa, goarun ja válbmen.

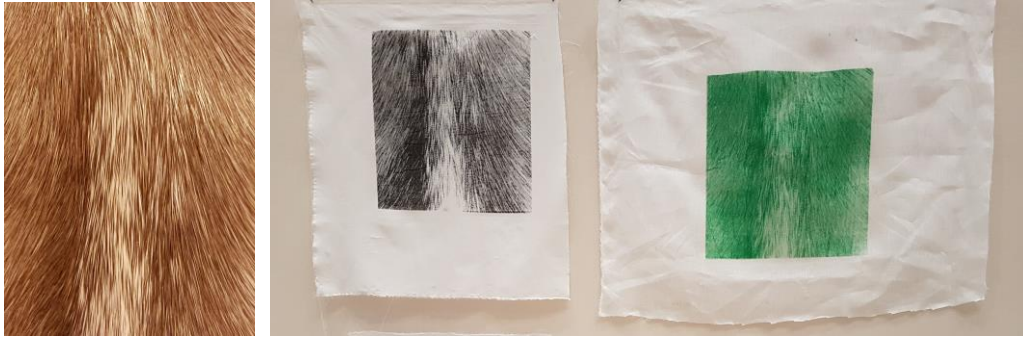
4.1 Dáiddalaš hutkkálaš duddjon

Lean mastera ovdaprošeavttas juo darvehan beroštumi girjjat aldasi. Ovdaprošeavttas geavahan adnon čikŋagápmagiid aldasa ođđasit alddasin riehteihin. Mun áiccan girjjat aldasa, ja lokten oidnosii dan mearkkašumi.

Govva 23. Riehtehat main lea ođđasit geavahuvvon girjjat alddas. Gorrón ja govven Sara Inga Utsi Bongo.

Girjjat alddas ovddasta sihke sevdnjes- čuvges kontrástageavaheami ja guovddáža huksejeaddji hápmin, daid osiid mat mu dutkamušas leat gártan guovddáš áššin. Dan dahká maiddái hápmi mii gohčoduvvo gáirán. Dáin jurdagiin vuolgá johtui idéa čalmmustahttit dutkan bohtosiid girjjat aldasa ja gáirrá bokte. Idihan girjját aldasa fenomenan mii bidjá johtui mu dáiddalaš hutkkálaš duddjonproseassa.

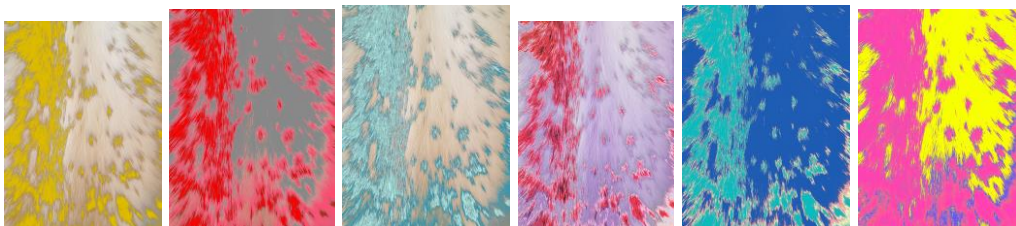
Govva 24 ja 25. Gáirá. Fotodeaddin tekstiillaid ala, silkedeaddin. Masterdutkan ráhkkanan barggut, Dáiddaakademijjas Bergenis čakčat 2017.

Lean vajadettiin govven girjjat gápmasiin aldasa ja háliidan geahččaladdat luonddu iežas pigmeanta juoguiguin. Stoahkagoađán ivnniiguiguin. Dihtoris geahččalan ivdnet gabba guolggga, ja čuvvgodahttit čáhppes guolggga. Fuobmán ahte guolggas leat ollu eanet dásit go duššo gabba ja muzet ja šaddá somás geahččaladdan.

Girjjat gápmasis ihtá sevdnjes ja čuvges guolga sahtedohko ja hukse kompleksitehta ja hui gelddolaš hámiid. Girjjit ovddastit máilmmi mánggabealatvuoda ja spiehkasta hervema symmetralaš njuolggadusain ja rahpá vejolašvuodaid. Girjjat gámas, dahje alddas, maid lean govven, ovttahtá symmetriija ja friddja hámi, ja nu hukse dásedeattu moivvi ja ortnega gaskkas. Aldasiin vuhtto guovddáš guolgajođus. Dattege dain lea kompleksa ja lihkadeaddji tekstuvra.

Govva 26. Detálja girjjat aldasis.

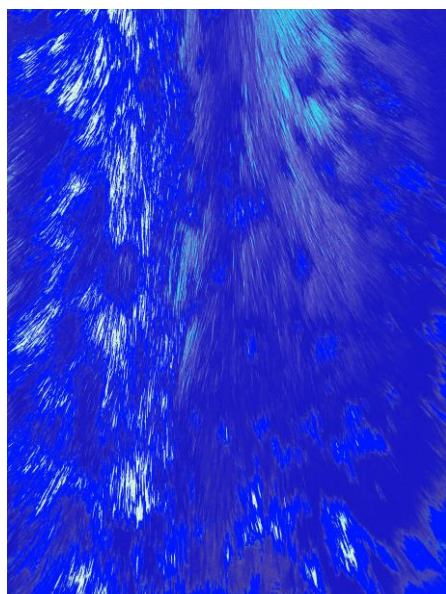
Govvaráidu 1. Geahččaladdamat. Girjjiid báidnin dihtoriin.

Loahpas välljen guokte ivdnejuvvon girjjat aldasa maid sádden deaddileapmái. Alit vuđot lea jurddašuvvon girjjat gáktediŋgan.

Alit lea guhka leamaš Guovdageainnu láđđe gávtti vuodđoivdni. Alit ivnni ráhkadišgohte vuohččan Egyptas, luondduávdnasiiguin ja minerálaiguin 2.200 jagi ovdal Kristusa (mymodernmet 2018). Gárttai divrras pigmeanttan go dan vuohččan importerejedje Eurohpai 1300- 1400 loguin. 1500 logus Eurohpas fuobmájedje Indigo pigmeanta maid ráhkada šattuin. Dalle viidánii alit ivdni tekstiila báidnimis, ja 1800 logu loahpas ráhkadišgohte syntehtalaš indigo/ alit ivnni. Alit ivnni lei álgoálggus váttis oažžut ja dan dihte gárttai maddái alla árvosaš ivdnin. Lonohallamiid bokte ollejedje alit láđđit maddái Sápmaí, árvideames muhtin logi jagi maŋnel 1500 logu, go alit ivnni geavahus tekstiila báidnimis viidánii.

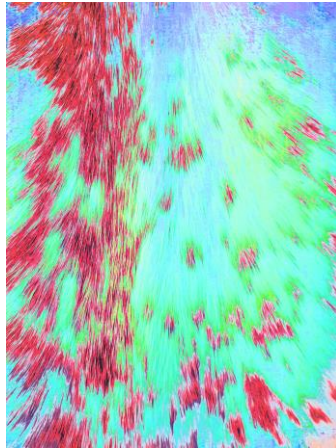
Alit ivdni sáhhtá muittuhit almmi ja čáziid, ja lea maid dat ivdni mii Ittena kvantitesrieggas lea eanemus. Eará sániiguin alit lea ivdni mii ii leat nu fámoláš, čuovgat, goitge das lea čielga ieškontrásta (go lea primærivdni), mii hukse ráfi ja balansa. Lea vuogas oaidnit aliha. Nu gárttai alit mu girjjat girjjatgákte diŋga vuodđoivdnin.

Ledje ollu pigmeanttat vel báhcán ja áigon geavahit seahkahiid láđđiid ivnniid hervemii. Bidjen guolggá seavdnjadeamos pigmeanttaid čuvges fiskadin, ivnniid čuovgadeamos ivdnin. Fiskat ja alit ráhkadedje smávva ruoná dielkkuid ja lasihan čuvges aliha. Lasihin ruoksada mii seahkánii alihiin ja gárttai sáhppadin.

Govva 27. Alit girjjit. Girjjat alddas báidnojuvvon dihtoris.

Nubbái bijan maid alit vuodu masa borddán seahkahiid láđđiid ruoksada, ruoná ja fiskada. Go ivnnit seahkánit de idášit odđa ivnnit, ja šaddá girjás ávnnas. Alitvuđot neonruoná girjjit gártet buddestahkan gáktái, ja sáhttet ovddastit máilmmi girjáivuoda, dien veaháža mii ealáskahtta duoji dahje duššo mu subjektiivvalaš dovdamušaid čábbodahkii.

Govva 28. Neonruoná girjjit. Girjjat alddas báidnojuvvon dihtoris. SIUB 2019.

Háliidin holbbi vuostebeallin sevdnjes alit gáktediŋgii. Ozan čuvges fiskes ivnni mii vástida fiskadii alit gáktediŋggas. In gávna ovdalgo oainnán govaid luonddu šattuiguin báidnon silkkiin. Ohcagoađán neahtas dieđuid ja čielgá ahte eanas ruoná lasttain bohtá fiskes ivdni. Latnjin, go šattuin lea eanemus álbmi, čoakkán sieđgga lasttaid ja báinnan ravddaid mat leat báhcán vielgadin deaddiluvvon ávdnasis. Lasttaid duoddahan moadde diimmu čázis. Ávdnasa ferten doidit (beiset) alunčázis ovdalgo bijan sieđgalasttaid čáhcai, ja ávnnas ferte seamma báhkas go sieđgalasta čáhci vai ivdni darvána bures. Divttán oanehaš orrut čázis, já fierun duollet dálle. Ovdalgo goikadan ávdnasa, de doiddán eddik čázis ja basan sáibočázis.

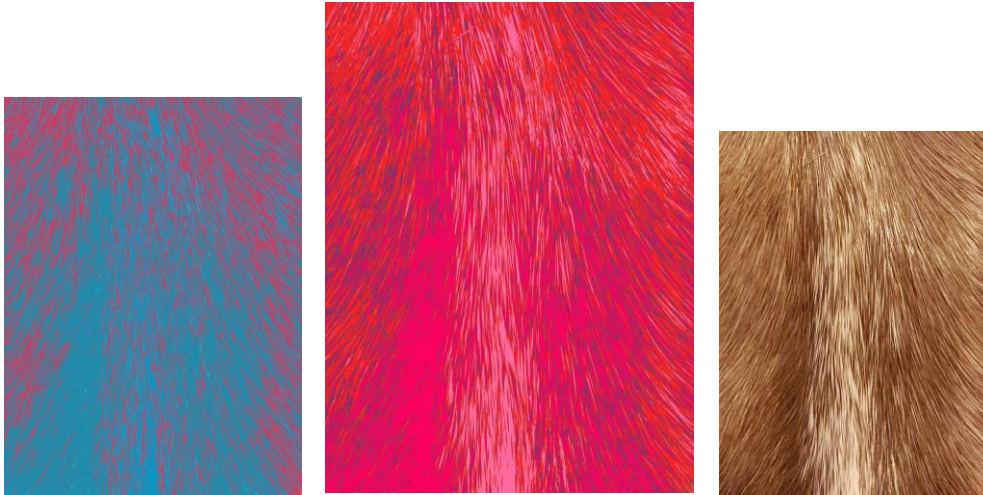

Govvaráidu 2. Sieđgalastaiguin bádname tekstillaid. SIUB.

Govva 30. Holbi ja soadjegeažit. Rukses polyester roancci siedgalasttafiskada vuostá. SIUB. Kontrásta ivnmit sohpet, nugo ádjárohke holbbis (govva 7).

Luonddu ivnni sáhhtá bassat, muhto dat guvvgoda čuovgga ovddas. Šaddá gelddolaš seaguhus, dihtoriin coahkkaluvvon ivnmit luonddu ivnni vuostá ja sáhhtá muittuhussan midjiide min vejolašvuodaid. Holbi ovddasta dás guokte válljenvejolašvuoda, galgat go aivve ođđaseamos teknihkalaš čovdosiid váldit atnui vai leago gokkonu vejolaš bisánit ja válljet birasetihkalaš molssaeavttuid. Lasihan holbái rukses polyester roancci. Ruoksadiin máhcan fas ruovttoluotta árbevirolaš hervenmálliide ja ivdnegeavaheapmái, mii oidno sihke seahkahiin ja holbbis. Holbi sáhhtá maid doaibmat etihkalaš balanserejeaddji jurddašemi muittuhussan, seamma ládje go árvalan ivdnegeavaheapmi seahkahiin sáhhtá doaibmat.

Govvaráidu 3. Stoagáskan gáirráin. SIUB.

5 Loahpalaš suokkardallamat

In hálit spiehkastit máttuid máhtus
Háliidan čalmmustahttit maid vel dihte

Eamiálbmot geahčastagain, hutkkálaš ja dáiddalaš lahkonanvugiin lean bastán árvoštallat hervenmálliid ollislaš konteavsttas, ja árvalit hervenmálliide oktasaš vuolggasaji. Čuvges sevdnjes ivdnegeavaheapmi ja guovddáš hámi huksejeaddjin leat vuogádagat maid lean oaidnán ja čilgen dán barggus. Dien muddui lea oalle čielggas. Jus galggan čilget maid hervenmálet gaskkustit šaddá váddát. Hervenmálet leat oassi ollislašvuodas mas birastahti luondu, eallit, ealáhus, olmmoš ja olbmo áddejumi leat oktiicadnon ja čatnasit velá ovddeš, dálá ja boahtteáiggi. Dattege leat dán barggus muhtin áššit gártan eanemus oidnosii.

Lean hámiid čilgejeaddji sániid bokte bastán hukset ollislaš ipmárdusa visuála hearvavuogádagaide. Čilgen *girjjiid* visuála mearkkašumi, ja mot dat geavahuvvo mángga dásis. Giela bokte rahpasedje munnje dulkonvejolašvuodát.

Etihkalaš jurddašepmi seahkahiid ivdnegeavaheamis (kap. 3.5.3) sáhtta gaskkustit vuoijñalašvuoda nu mot Kuokkanen čilge. Vuoijñalašvuodta sáhtta leat oktavuodta eatnamii ja lundui, ja mot oktavuodta bisuha dásedin, nu ahte birge (kap 2.3) Duoji konteavsttas sáhtta dát vuoijñalašvuoda leat biras etihkalaš

eallinnjuolggadusat nugo Dunfjeld čilge (kap 2.1.1), ja maid mun oainnán oassin seahkokiid ivdnegeavaheamis.

Luonddu eavttut hervemii huksejit nanu eavttuid hervenvuogádagaide. Sáhtta dadjat ahte kultuvrii čadnon konvenšuvnnat (nugo árbevirolaš hervenmállet) representerejit luonddu eavttuid hervemii daiguin neavvuiguin mat kultuvrras leat. Jus kultuvrra neavut rivdet, de sáhtta hervenmálliid rievdadit, muhto ii nu ollu ahte luonddu eavttut rivdet.

Hervema luondu lea maid čadnon olbmo subjektiivvalaš ipmárdussii ja áiccuid dovdamušaide, iige duššo čavga eavttuide. Hervemis lea dasto nubbi geahči čavga dihto rámmaid siskobealde, ja nubbi geahči friddja ja rievddadeaddji.

Govus 4. Hervenmálliid eavttut. Dunfjelda gulahallanmodealla (geahča kap.2.1.2) čilge bures hervema kultuvrra eavttuid vuodul. Dán govvosis lean lasihan luonddu eavttuid (birasetihkalaš veardádallan, fysalaš lágat, dádjadeapmi) ja subjektiivvalaš áiccuiguin dovdamušat (dat oassi maid duojár lasiha duodjái, iežas málle, iežas estehtalaš ipmárdus).

Dáid áššiid, ivdnegeavaheapmi etihkalaš muittuhussan, luonddu eavttut hervemii ja iežan subjektiivvalaš áiccuid dovdamušaid gaskkustan čájáhusas. Diet maŋemuš ášši lea mu persovnnalaš ovdáneapmi, maid mun válljen dahkat, juste dat ivnnit maid válljen bordit, mat mu oaivila mielde sáhttet gaskkustit dovdamušaid, ja huksejit čábbodaga dahje baicca dadjat duhtadeaddji dovddu mii mot nu váikkuha goit munnje.

5.1 Mu oassi

Lean dál čohkken, čilgen ja guorahallan unna oasáža dain dieđuin mat sámiin leat. Dieđut sáhttet buktit ođđa perspektiivvaid duodjedutkamuššii ja sávvmis maiddá duojáriidda. Mu oassi duodjedutkamii ii soaitte ođas buohkaide, muhto sáhtta doaibmat muittuhussan ja rahpat uvssaid ođđa vejolašvuodaide.

Dán dutkamuša luondu lea leamaš fátmastit dutkančuozáhaga ollislaš gova. Leat ollu oasit báhcán maidda sáhtta čiekŋudit. Lean ohcan vuogádagaid ja gávdnan oahpes visuála tekstuvrraid. Smávva hearvvaid, girjjiid ja ivnniid symbolihka in leat ollenge giedahallan. Sámi geahččanguovllus livčče beroštahti fáddá (geahča Magga 2017).

Mun čalmmustahtán ja čilgen dárkilit girjjiid ja dan sáni oktavuodaide. Hámiid čilgejeaddji sánit leat ollu sámegiela, ja livčče ávkkálaš daid čalmmustahttit ja guorahallat. Livčče miellagiddevaš buohtastahttit dán dutkamuša bohtosiid eará guovllu sámiiid ja boazoálbmogiid hervenmáliiguin ja gielalaš ovdanbuktimiiguin.

Hutkkálaš ja dáiddalaš lahknanvugiin leat ollu vejolašvuodát čalmmustahttit árbedieđu, ja oasálastit eamiálmot diehtovuodu huksemis. Dáinna dutkamušain lean bastán, hámiid čilgejeaddji giela bokte, oaidnit dujiid hervenmáliid čanastagaid eará ihtagiidda. Lea vuohki mot čilget duoji gullevašvuoda dihto álbmogii ja guvlui. Jus sánit mat čilgejit duoji hámi maiddá čilgejit eará ihtagiid seammá gillii álbmoga kultuvrras, de sáhtta dadjat ahte dát duodji lea nannosit čadnon, ja das lea gullevašvuolta, álbmogii. Nie sáhtta dutkamuš ávkin politihkalaš dásis, go lea sáhka dujiin ja kultuvrralaš ávkkástallamis.

Lean bastán muhtin muddui geavahit ja čilget eamiálmot ja duodje- ja dáiddalaš dutkama metodologiijaid. Vásihan dáid viiddis ja miellagiddevaš fáddán, ja dain livčče ollu vel ohcamis ja gávdnamis.

Dát bargu addá buori vuolggasaji viidáset duddjomii ja praktihkalaš dutkamii ja hutkamii. Šattuiguin ivdnen ja gápmasiiguin stáhppen buktet ollu jurdagiid viidáset bargguide.

Mu lagas čanastagat dutkanfáddái báidnet dán dutkamuša. Boađus livčče áibbas eará jus dutki ii livčče hálldašan davvisámegiela ja boazosámi kultuvrra. Várra sáhtta kritihkalaččat guorahallat árbedieđu luohtehahttivuolta ja buohtastahttimiid maid lean dahkan, earret eará meavrresgáriid hámiiguin. Lean dattege iežan mielas bures vuoduštan sihke árbedieđu ja muđui árvalusaid.

Dát bargu doaibmáge čálusin mii árvala mot áššit sáhttet leat. Girjás máilmmis, čálus ii ovdanbuvtte sieiva duohtavuođa, baicca čalmmustahtta mánggabealatvuođa, ja bovde berošteddjiid gažadit, buohtastahttit ja lasihit.

Gáldut

Girjjálašvuohta

- Berkes, Fikred 2012: *Sacred ecology*. New York: Routledge.
- Buljo, Karen Marie Eira 2012: Gámagoarrun. Riikaidgaskasaš boazodoallo guovddáš.
- Dunfjeld, Maja 2006: *Tjaalehtjimmie Form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Snåsa: Saemien Sijte.
- Gombrich, E.H. 1984: *The sense of order A study of psychology in decorative art*. London: Phaidon Press, 1979.
- Eira, Nils Isak 1984: *Boazobargi giella*.– Sara, Aslak Nils (doaimm.), Dieđut 1/1984. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta.
- Guttorm, Gunvor & Labba, Solveig 2008: *Ávdnasis duodji, Dipmaduodjesánit*. Guovdageaidnu: DAT os.
- Guttorm, Gunvor & Porsanger, Jelena 2011: *Árbediehtu fágasuorggi huksen*.– Guttorm, Gunvor & Porsanger, Jelena (doaimm.), *Working with Traditiona knowledge: Communities, Institutions, Information systems, Law and Ethics*. Dieđut 1/2011. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Guttorm, Gunvor 2014: *Sámi duodjemetodologijjat*.–Guttorm, Gunvor & Somby, Seija Risten (doaimm.), *Duodji 2012*. Dieđut 3/2014. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Hallam, Tim & Elisabeth-Ingold 2007: *Creativity and cultural improvisation*. Hallam, Tim & Elisabeth-Ingold (doaimm.) New York: Berg.
- Halvorsen, Else Marie 2007: *Kunstfaglig og pedagogisk FOU*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Hannula, Mika & Suoranta, Juha & Vadén, Tere 2014: *Artistic Research Methodology*. New York: Peter Lang Publishing.
- Hermansen Hætta, Inga 1993: *Guovdageaingákti Movt nissongávtti, dievddogávtti ja gahpiriid duddjot*. Landbruksforlaget, Sámi oahpahusráđđi.
- Longman, Mary 2014: *Aboriginography. A new decolonized Aboriginal Methodology*.–Guttorm, Gunvor & Somby, Seija Risten (doaimm.), *Duodji 2012*. Dieđut 3/2014. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Johannessen, Kjell S. 1999: *Praxis och tyst kunnande*. Stockholm.

Tin, Mikkel B. 2011: *Spilleregler og spillerom Tradisjonens estetikk*. Oslo: Instituttet for sammenliknende forskning, Novus forlag.

Tin, Mikkel B. 2007: *De første formene*. Oslo: Instituttet for sammenliknende forskning, Novus forlag.

Veiteberg, Jorunn 2005: *Fra tause ting til talande objekt*. Oslo: Norsk kulturråd og Utdannings og forskningsdepartementet/ved lærebokutvalget for høgre utdanning.

Wilson, Shawn 2008: *Research is Ceremony*. Fernwood Publishing: Canada.

Eará gáldut

Kendra, Cherry 2018: Color psychology: Does it affect how you feel? <<https://www.verywellmind.com/color-psychology-2795824>> (14.02.2019)

Kruse, Bjørn 2013: Er all kreativitet kunstnerisk? <bjornkruse.com/2013/02/03/er-all-kreativitet-kunstnerisk/?fbclid=IwAR0Xmp0G2U2Nk-f5-BHzyJLQpYCuHaqzUbGK9GEEgjcomJwQE3cP_SO72UQ> (20.08.2019)

Magga, Sigga Márjá 2017: Čuooldavuoddagiid suollemasvuodat.<www.oulu.fi/blogs/kuviopaulat> (19.06.2017)

Nilsen, Raymond 2014: Om Johannes Ittens fargelære. <<https://fargerogpigmenter.weebly.com/blog/johannes-itten>>

Fatrabbitcreative: Psychology of black and white and what they mean for your company. <<https://www.fatrabbitcreative.com/blog/psychology-of-black-and-white-and-what-they-mean-for-your-business>> (14.02.2019)

Taggart, Emma 2018: The History of the Color Blue: From Ancient Egypt to the Latest Scientific Discoveries. <<https://mymodernmet.com/shades-of-blue-color-history>> (17.05.2019)

UNESCO 2011: Infokit 2011- “What is Intangible Cultural Heritage?”<<https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>> (02.05.2019)

UNESCO Norge: Immateriell kulturarv. <<http://unesco.no/kultur/immateriellkulturarv>> (02.05.2019)

Veiteberg, Jorunn 2017: Mønster som metakunst. Logaldallamat ja artihkkal
Sámi allaskuvllas čakčalohkanbájis 2017.

Govva gáldot

Anders Poulsen, goavddis. <<https://www.norghistorie.no/enevelde/artikler/1238-en-runebomme-pa-rettens-bord.html>> (24.07.2019)

Folddalen goavddis. <<http://www.norark.no/innsikt/samiske-trommer>> (24.07.2019)

SIUB 2019= Sara Inga Utsi Bongo duddjo ja govven.

Njálmmáláš gáldot

Duojár 2018= Margrethe Siri Bals. Guovdageainnu guovllu náhkke- ja tekstiila duojár
gii lea láidestan mu seahkotduddjomis.

